

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Генерал-потпуковник **МИЛАН КУПРЕШАНИН**

ОСЛОБОЂЕЊЕ СРЕДЊЕ И СЈЕВЕРНЕ ДАЛМАЦИЈЕ КРАЈЕМ 1944 ГОДИНЕ

(Операције 8 далматинског корпуса)

Опћа ситуација у Југославији. Почетком октобра 1944 године непријатељ је био у пуном повлачењу из Грчке и јужних предјела наше земље. Његовим снагама претило је потпуно отсјецање, јер су наше јединице у садејству са јединицама Црвене армије већ биле ослободиле источне предјеле земље и брзо се приближавале Београду са југа и истока. Осим тога, непријатељ је био изложен сталним и снажним нападима наших снага на свима тачкама широм Југославије и трпео је велике губитке у људству и материјалу. Он је извлачио своје снаге из Грчке и Македоније долинама Јужне Мораве и Ибра, затим преко Космета, Црне Горе и Херцеговине, а дијелом из Албаније обалским појасом преко Црне Горе и Далмације.

На територији Далмације непријатељ је углавном држао само комуникације и важније гарнизоне, док је остала територија била потпуно ослобођена, или је била под контролом наших јединица. Задатак непријатељских снага на овој територији био је осигурање комуникација и обезбјеђење обалског појаса од евентуалног десанта с мора. А пошто је у највећем степену био ангажован у Србији, пред Београдом, као и у осталим неослобођеним крајевима наше земље, било је мало вјероватно да ће у току операција у Далмацији моћи да привуче нека озбиљнија појачања.

У то вријеме на оперативном подручју Сјеверне и Средње Далмације налазиле су се њемачке, усташке, домобранске и четничке снаге.

Од њемачких снага налазили су се дијелови 5 СС брдског корпуса, дијелови 15 брдског корпуса и неке друге мање јединице.

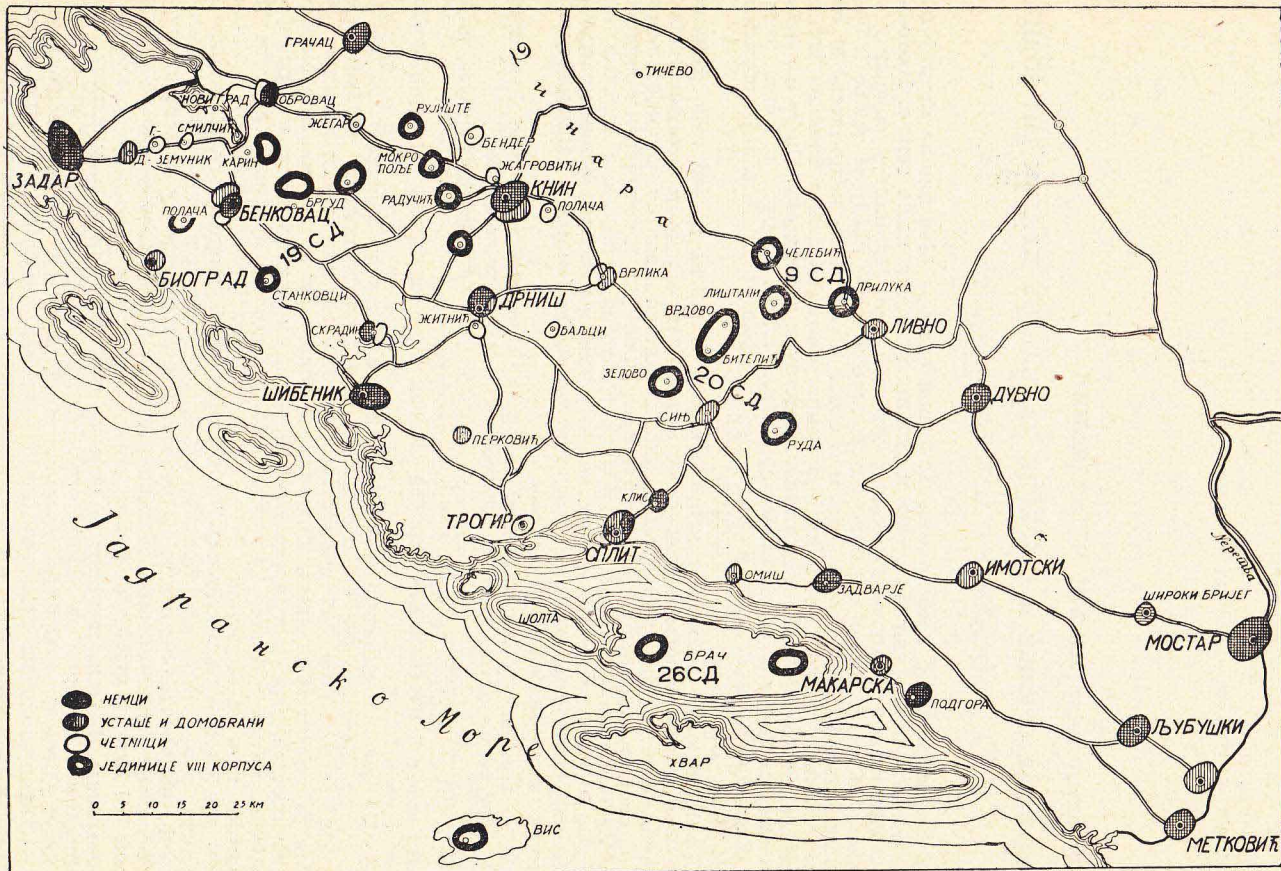
Дијелови 5 СС брдског корпуса налазили су се јужно од линије оток Шолта—Ливно, и то:

— 118 ловачка дивизија (738 пјешадиски пук у селу Задварје; 750 пјешадиски пук у Мостару; 668 артиљериски пук од два дивизиона у Љубушком, затим 118 пт дивизион, 118 пионирски батаљон, 118 извиђачки батаљон, 118 батаљон за везу и 668 пољски допунски батаљон). Јединице дивизије биле су слабијег састава, јер су у претходним борбама, у току августа и септембра, претрпјеле знатне губитке, нарочито 738 пјешадиски пук на Брачу и 750 пјешадиски пук на Корчули;

— 369 легионарска „Вражја“ дивизија (штаб дивизије у Мостару, 369 пјешадиски пук у Широком Бријегу, 370 пјешадиски пук на простору Стои—Метковић, 369 артиљериски пук са штабом у Мостару, док су дивизиони мијењали положаје према потреби. Под командом ове дивизије налазио се и један батаљон 999 пука у рејону Стона).

Јединице 15 брдског корпуса, чије се сједиште налазило у Книну, биле су распоређене сјеверно од линије оток Шолта—Ливно. У саставу корпуса на територији Сјеверне и Средње Далмације налазиле су се следеће јединице:

— 264 пјешадиска дивизија (штаб дивизије у Дрнишу, 891 пјешадиски пук, без два батаљона, у Задру, 892 пјешадиски пук на простору Сплит—Трогир—Клис, 893 пјешадиски пук на простору Шибеник—Дрниш, 264 артиљериски пук са штабом у Задру, док су његови дивизиони били распоређени по пјеша-

Скица 1 — Распоред обостраних снага почетком октобра 1944

диским пуковима. Поред тога, дивизија је имала још пт дивизион, батаљон за везу и пионирски батаљон);

— 373 легионарска „Тигар“ дивизија (штаб дивизије у Д. Лапцу, 383 пјешадиски пук у Книну, гдје је сигао почетком новембра 1944 године и 384 пјешадиски пук на простору Срб—Лапац—Грачац);

— 847 пјешадиски пук из 392 дивизије на простору Грачац—Отрич—Срб.

Од њемачких снага на овом подручју налазили су се још и 944 обалски артиљериски пук са 946 дивизионом у рејону Задра и 947 дивизионом у рејону Шибеника; 1 батаљон 313 тврђавског морнаричког пука пионира на простору Сплит—Задар; Бранденбуршки батаљон обалских ловаца на простору Скрадин—Бенковац; око 2—3 хиљаде припадника радне организације TODT и разне друге допунске и снабдевачке јединице.

Према подацима наше обавјештајне службе, провјереним кроз саму борбу, бројно стање свих њемачких јединица које су узеле учешћа у овим операцијама износило је око 35.000 људи.

Од *усташких јединица* на територији Далмације налазиле су се следеће јединице:

— 6 усташки здруг (штаб здруга у Имотском, 1 бојна на простору Ливно—Шујица са штабом у Ливну, 2 бојна на простору Омиш—Ловреч, 3 бојна на простору Каштел—Трогир, 4 бојна у рејону Сплита, 27 дјелатна бојна у рејону Сиња и докладна бојна на простору Имотски—РаKITно);

— 7 усташки здруг (штаб здруга у Дрнишу, 1 бојна на простору Дрниша, 2 бојна на простору с. Перковић, 3 бојна у рејону Врлике, 4 бојна у Биограду на Мору, 5 бојна у Бенковцу, 6 бојна у с. Поличник, 7 бојна у Земунику и једна јуришна бојна без сталног сједишта);

— 7 оружничка пуковнија, јачине око 1.500 људи, са штабом у Сплиту, распоређена на простору Сплит—Метковин.

Од *домобранских јединица* у Книну се налазила 2 бојна и још неки дијелови 3 посадног здруга; 6 бојна 9 посадног здруга на простору Сињ—Триљ—Дицмо са стожером у Сињу, а на обалском појасу лучка и обалска заповједништва у свима већим лукама јачине око 1.500 људи, као и морнарички дијелови, торпиљарка Т-7, ТА-48.

Поред тога, по свима селима, која је непријатељ контролисао, налазило се по неколико активних наоружаних усташа и сеоских милиционера који су, углавном имали задатак унутар самих села.

Бројно стање усташких и домобранских јединица, заједно са сеоском милицијом, износило је око 10.000 људи.

Од *четничких јединица* (које су стајале под командом Момчила Ђујића, команданта Динарске четничке војне области) налазили су се:

— I далматински четнички корпус (Сјеверо-буковачка бригада у с. Отон, бригада „Петар Мркоњић“ у с. Жагровић, Цетињска бригада у с. Врлика и Летећа бригада која је служила као лична пратња попа Ђујића);

— II далматински четнички корпус (Приморска бригада у с. Рамљанима, Динарска бригада у с. Полача, Мославинска бригада у с. Зетнић, Свилајска бригада у с. Ваљци, Летећа јуришна бригада која је оперисала углавном у Сјеверној Далмацији, Задарска бригада у с. Смиљчић, Бенковачка бригада у Бенковцу, Скрадинска бригада у Скрадину, Крупска (Велебитска) бригада у с. Крупа, Ђеврсачка бригада у с. Ђеврска и Кистањска бригада у Кистању);

— I босански четнички корпус (бригада „Гаврило Принцип“ и Шаторска бригада).

Бројно стање четничких јединица било је веома промјенљиво, али се може узети да је износило око 4.500 људи, јер су им Њемци дневно издавали толико оброка хране. Поред тих оперативних јединица (како су их сами четници називали), по селима се свакако налазило још око 2.000 људи, који су имали задатак да врше „заштиту“ села.

Према томе, укупно бројно стање непријатељских јединица износило је око 50—55.000.

Њемачке јединице бориле су се са крајњом упорношћу и браниле сваки положај до последњег војника. Њихово наоружање било је углавном формациско.

Усташке јединице биле су слабије како по броју, тако и по наоружању. Тамо где су се самостално бориле показивале су мању упорност него у саставу њемачких јединица.

Домобранске и четничке јединице биле су најслабије борбене вриједности, јер су већ при првом снажнијем нападу наших јединица биле брзо разбијене.

Треба напоменути да ни четнички ни усташки покрет на територији Далмације нијесу имали дубљег коријена. То се најбоље види из чињенице што је Далмација масовно учествовала у Народнослободилачкој борби, захваљујући у првом реду раду Комунистичке партије прије и у току рата, као и развијеном патриотском осјећању и мржњи према окупатору.

Ако се погледа на карту са упртаним распоредом непријатељских снага, види се:

1) да су те снаге, углавном, груписане на следеће четири јасно одвојене просторије: а) Метковић—Мостар—Љубушки; б) Сплит—Сињ; в) Шибеник—Дрниш—Книн; и г) Бенковац—Обровац—Задар;

2) да такав распоред углавном штити како оне комуникације које иду дуж обалског појаса, тако и оне које од обале воде ка унутрашњости земље—према сјеверу и сјеверозападу, и

3) да је непријатељ извршио најјаче груписање својих снага на просторији Шибеник—Дрниш—Книн; да ка тој просторији гравитирају не само снаге са просторије Сплит—Сињ, већ добрим дијелом и са просторије Бенковац—Обровац—Задар и да су његове снаге на просторији Метковић—Мостар—Љубушки просторно доста удаљене и да су више оријентисане према сјеверу—долином Неретве.

На територији Сјеверне и Средње Далмације земљиште је углавном брдског карактера, висине до 1.500 м, каменито и ван путева тешко проходно. Оно је испресецано већим бројем планинских гребена општег правца протезања од сјеверозапада ка југоистоку, раздвојених један од другог рјечним токовима, долинама, карским пољима, заравнима и платоима. Због тога и већина путева иде паралелно са гребенима, тј. долинама рјечних токова и дубодолинама између планинских ланаца, тако да се може рећи да је у овом правцу комуникативност врло добра. Међутим, врло мали број комуникација иде од обале ка унутрашњости. Од њих је најзначајнији друм Шибеник (односно Сплит)—Дрниш—Книн и даље на Дрвар, или Д. Лапац, или Грачац.

Оваква конфигурација земљишта била је врло погодна за одбрану. Она је браниоцу нудила природно јаке узастопне положаје, који су се фортификациским уређењем и минским пољима могли знатно ојачати, као што је то непријатељ знао добро да користи. Он је организовао доминантне положаје који су се тешко могли заузимати без тешког наоружања. Међутим, то земљиште је и негативно утицало на маневровање непријатеља, јер су његове моторизоване јединице и моторна средства били скоро искључиво везани за путеве.

У овој операцији од наших снага учествовао је 8 далматински корпус¹⁾, ојачан једном тенковском бригадом.

У саставу корпуса налазиле су се: 9, 19, 20 и 26 дивизија, једна артиљеријска и једна тенковска бригада. Осим тога, под његовом командом били су: Сјеверо-далматинска, Средње-далматинска и Јужно-далматинска група одреда.

Почетком октобра 1944 године корпус је имао следећи распоред:

— Команда корпуса у с. Тичеву, југоисточно од Дрвара;

— 9 ударна дивизија: команда дивизије у Ливањском Пољу, 4 бригада у рејону с. Челебић, 13 бригада у рејону с. Лиштане и 3 бригада у рејону с. Прилука; њено бројно стање износило је око 3.000 људи;

— 19 ударна дивизија: команда дивизије у с. Парчић, 5 бригада у рејону с. Полача; 6 бригада у рејону с. Д. Карин и 14 бригада у рејону с. Бргуд; њено бројно стање износило је око 5.200 људи;

¹⁾ Под командом генерал-мајора Владе Петковића, који је 20 октобра погинуо у једној авионској несрећи. После његове погибије корпусом је командовао начелник штаба (писац овог чланка) све до почетка борби око Книна, када је за команданта одређен генерал-мајор Петар Драпшин. Комесар корпуса био је пуковник Бошко Шилијевић. — Прим. ред.

— 20 ударна дивизија: команда дивизије у с. Врдово (на планини Динари), 8 бригада у рејону с. Вителић, 9 бригада у рејону с. Зелово и 10 бригада у рејону с. Руда; њено бројно стање износило је око 3.300 људи;

— 26 ударна дивизија: команда дивизије на отоку Вису, 1 бригада на источној обали Брача са једним батаљоном на Хвару, 11 бригада на Корчули са једним батаљоном на Пељешцу, 12 бригада на западној обали Брача и 3 прекоморска бригада на Вису; њено бројно стање износило је око 9.200 људи;

— Артиљерска бригада од три брдска, једног хаубичког дивизиона 105 мм и једног пт дивизиона, у следећем распореду: 1 брдски дивизион са једном батеријом на Хвару, а једном на Корчули, 2 брдски дивизион и једна батерија пт топова на Брачу, једна батерија хаубичког дивизиона код Суђурца на Хвару, а остатак бригаде на Вису;

— Тенковска бригада на Вису са једним својим тенковским батаљоном на Брачу;

— Сјеверо-далматинска група одреда (Задарски, Кнински и Бенковачки одред), јачине око 650 бораца, дејствовала је на простору Сјеверне Далмације;

— Средње-далматинска група одреда (Мосорски, Свилајски, Шибенички, Динарски и Врлички одред), јачине око 1.400 људи, дејствовала је на простору Средње Далмације, и

— Јужно-далматинска група одреда (Биоковски, Неретљански и Западно-херцеговачки одред), јачине око 1.100 људи, дејствовала је на простору јужно од ријеке Петине. (Све поменуте групе одреда расформиране су 10 новембра 1944 године и ушле у састав дивизија).

У овим операцијама учествовале су и јединице наше морнарице и једна новоформирана група од 12 ловачких авиона са Виса.

Према томе, укупно бројно стање корпуса, заједно са групама одреда, износило је у почетку 24.880 људи.

Корпус је био наоружан претежно пјешадиским наоружањем, док је у тешком наоружању знатно оскудијевао, тако да је то негативно утицало не само на ток и темпо операције, већ и на саму тактику јединица у току борбе.

Као што се види, наше снаге су биле груписане углавном у следеће три јасно одвојене групе: а) 26 дивизија на средње-далматинском отоку са ослоном на Вис, б) 9 и 20 дивизија у Ливањском Пољу и око Сина, и ц) 19 дивизија у рејону Бенковац, тако да је цјелокупна територија Сјеверне и Средње Далмације била обухваћена са југа, сјеверозостока и сјеверозапада, а тиме и главне непријатељске снаге које су се налазиле на тој територији. Другим ријечима, распоред наших снага омогућавао нам је да вршимо концентричне нападе на непријатељске снаге и упоришта, тј. да дејствујемо по спољним оперативским правцима. То значи да су наше јединице биле у повољном положају, јер су биле у могућности да нападају непријатеља са више страна и да лако стварају повољне услове за опкољавање појединих непријатељских снага, како у гарнизонима, тако и у току повлачења. А пошто су и комуникације којима се непријатељ служио биле стално угрожене и изложене бочним нападима наших јединица, то је и довођење свјежих појачања и отступање непријатеља било знатно отежано, ако не и онемогућено.

Однос снага. Иако су у операцијама учествовале четири наше према четири непријатељске дивизије, ипак однос снага није био 1:1, јер су непријатељске дивизије биле јачег састава, а осим тога, непријатељ је имао знатан број разних самосталних јединица ван састава дивизије, као и усташке и четничке јединице, тако да стварни бројни однос износи 1:2 (25.000:50.000) у корист непријатеља. Приближно такав однос постојао је и у погледу наоружања.

Међутим, борбени морал наших јединица био је на завидној висини. То је уједно био један од најважнијих елемената који нам је дао велико преимућство над непријатељем и који је, може се рећи, био од одлучујућег значаја при планирању операције. Поред тога, треба имати у виду велику и свестрану помоћ коју је народ Далмације пружао нашим јединицама у свима мјестима кроз која су пролазиле, како у моралном погледу, тако и у погледу снабдјевања, давања података о непријатељу, итд.

Одлука и оперативски план Команде 8 далматинског корпуса. На основу изложене опће ситуације, стања непријатељских и сопствених снага и претстојећих задатака Команда 8 далматинског корпуса дошла је до закључка да

је ситуација врло повољна и донијела одлуку да се приступи уништењу свих непријатељских снага на територији Сјеверне и Средње Далмације, са циљем да се ова територија ослободи и да се пресеку све комуникације дуж обалског појаса од утока Неретве до Велебита, да би се спрјечило отступање непријатељских снага — и створила солидне оперативне базе за даље наступање.

За извршење ове одлуке Команда 8 корпуса израдила је крајем септембра оперативски план, садржан у корпусној директиви бр. 3 од 26 октобра 1944 године, који у изводу гласи:

„... Њемачке окупаторске трупе, које су се налазиле на територији Југо-славије, доведене су у врло тежак положај и већим дијелом уништене, нарочито у источном и јужном дијелу државе. Услијед овога непријатељске снаге потпогнуте сателитским групама настоје да се по дијеловима извуку разним правцима према сјеверу. На сектору Далмације њемачке и сателитске трупе групације се углавном око линије ријеке Неретве, Сплит—Шибеник—Дрниш—Книн и Задар—Грачац. На линији Неретве, након заузећа Дубровника и десантних операција 26 дивизије јужно од ушћа Неретве, гдје је непријатељ претрпео тешке губитке у људству и материјалу, врши се ужурбаном повлачење. Најјача их групација на линији Шибеник—Дрниш—Книн, гдје су се осим њемачких снага груписале и четничке снаге јачине око 7.000. ...

Главни задатак наших снага: извршити концентричан напад у правцу линије Шибеник—Книн, са циљем ликвидације непријатељских снага на томе сектору. Споредни задатак: искористити што више непријатељско повлачење источно од ријеке Цетине у правцу Неретве, са циљем овлађивања тим тереном и наношења непријатељу што више губитака. Линију Задар—Грачац, активношћу мањих снага, задржати у пасивном стању до ликвидације непријатељске главнине.

За извршење овог задатка наређујемо:

1) Снаге 19, 20 и 26 дивизије дејствоваће концентрично у правцу главне непријатељске линије Шибеник—Дрниш—Книн, са запада, југа и истока, са задатком ликвидације исте.

2) Снаге 9 дивизије дејствоваће у правцу Неретве, служећи се маневрима и бочним нападима на главну непријатељску линију Ливно—Имотски—Мостар са јужне и сјеверне стране, са задатком разбијања непријатељских снага. Поспјешивати непријатељско извлачење и ликвидацију оних упоришта, која напуштају Њемци, а задржавати сателитске снаге. Заузећем Имотског задржати двије бригаде на том сектору као непосредну резерву корпуса, а са једном бригадом и дијеловима одреда дејствовати даље према Мостару.

Начин извођења главног задатка: Прва етапа: 19 дивизија ликвидираће непријатељско упориште Ђеврска и наставиће чишћење према Рошком Слапу и Скрадину. 26 дивизија приступиће ликвидацији Сплита са јачим дијеловима и пресецањем линије Сплит—Шибеник, искрцавањем преко сектора Рогознице, ради спречавања интервенције и ради ликвидације Сплита. 20 дивизија ликвидираће непријатељско упориште Сињ—Хрваце—Триљ и Дицмо, а затим једну бригаду оставити на сектору Дицмо, са задатком притиска према Клису и да буде непосредна резерва 26 дивизије која оперише око Сплита, а друге оријентисати у правцу сјевера и припремити операције у Врличкој долини.

Друга етапа: снаге 19 дивизије дејствоваће са јачим дјеловима на линији Пађане—Зрмања—Отрић, са задатком уништења непријатељских снага и припремања ситуације за потпуно прекидање те линије у повољном моменту, а са једном бригадом дејствоваће у правцу Промине, са задатком бочног напада на непријатељске снаге на простору Дрниш—Книн. Снаге 26 дивизије дејствоваће на линији Шибеник—Дрниш, припремити и извршити ликвидацију Шибеника, продужујући операције према Дрнишу, а једну бригаду по ликвидацији Сплита упутити на Вис за заштиту отока. Снаге 20 дивизије приступиће ликвидацији Врличке долине и, завијањем десног крила, избити на линију Пљешевца—Бишкупје—Штиково.

Трећа етапа: концентрични напад све три дивизије на простору Книн—Дрниш, са задатком ликвидације овог упоришта, с тим да 26 дивизија ликвидира Дрниш, а 20 Книн, док ће снаге 19 дивизије бити употребљене према ситуацији.

Артиљерија ће у првој етапи са потребним бројем оруђа садејствовати са снагама 26 дивизије, у другој етапи пребаћиће један брдски дивизион, једну хаубичку батерију и једну противколску батерију, ради садејства са 20 дивизијом. У трећој етапи, дејствоваће углавном са истим јединицама као и у другој.

Тенковска бригада: у првој етапи дејствоваће са потребном јачином са снагама 26 дивизије, а у другој етапи пребаћиће двије чете тенкова и једну чету блинда у 20 дивизију. У трећој етапи исто.

Током извођења, а према захтјевима ситуације, овај план ће се мијењати наређењима овог Штаба по властитом нахођењу, или на приједлог штабова дивизија.

Везу стално одржавати помоћу радиостаница. Извјештаје обавезно слати три пута дневно, по потреби чешће, а нарочито о свакој промјени ситуације. Ова директива ступа одмах на снагу. Дешпом потврдити примитак.”

Као што се види, писмена директива је издата нешто касније него што су почеле планиране операције корпуса за ослобођење Сјеверне и Средње Далмације. Она је, заправо, издата на основу чињеничног стања на дан 26 октобра, али су дотадашње борбе око Стона, Ливна, Дувна, Бенковца и Обровца уствари претстављале саставни дио плана који је усмено дат дивизијама прије писмене директиве. Ове уводне борбе углавном су имале задатак да омогуће напад свих наших снага на главну групацију непријатеља на простору Сплит—Шибеник—Сињ—Книн. Разбијањем непријатеља у рејону Стона и ослобођењем Ливна, Дувна и Имотског било је обезбијеђено десно крило наших снага и створени услови за даља успјешна дејства. Разбијањем непријатеља у Сјеверној Далмацији у рејону Задар—Бенковац—Обровац ослободила се и 19 дивизија за дејство у правцу Книна. На тај начин, постигнути резултати повољно су се одразили на даљи ток операција онако како је то Команда корпуса планирала и очекивала. Што писмена директива није раније издата, иако је план већ био разрађен, разлог је у томе што се дуго чекала сагласност Врховног штаба са планом Команде 8 далматинског корпуса. Тадашњи начелник Врховног штаба Арсо Јовановић био је упознат са тим планом од стране начелника штаба корпуса, али је он тај план, из неразумљивих разлога, примио са великом резервом, показујући сумњу у успјех таквог плана и очевидно неслагање са њим. Но, и поред тога, операција је отпочела по плану Команде корпуса. У међувремену Врховни штаб је био кренуо са отока Виса за Србију; тих дана је погинуо тадашњи командант корпуса генерал-мајор Владо Ђетковић док се начелник штаба корпуса у том моменту налазио на отоку Вису, тако да су и те околности утицале на одоцњење одобрења плана операције.

Не улазећи у детаљнију анализу саме директиве, мислим да је потребно указати на чињеницу да су наше главне снаге, према основној идеји маневра ове операције, биле усмјерене на потпуно опкољавање и уништење главне непријатељске групације и да је при томе дата широка иницијатива командана дивизија. То је било сасвим оправдано, јер су команде дивизија у дотадашњим борбама показале потпуну зрелост како за припрему и планирање борби, тако и за правилно оцјењивање свих елемената пре и у току саме борбе.

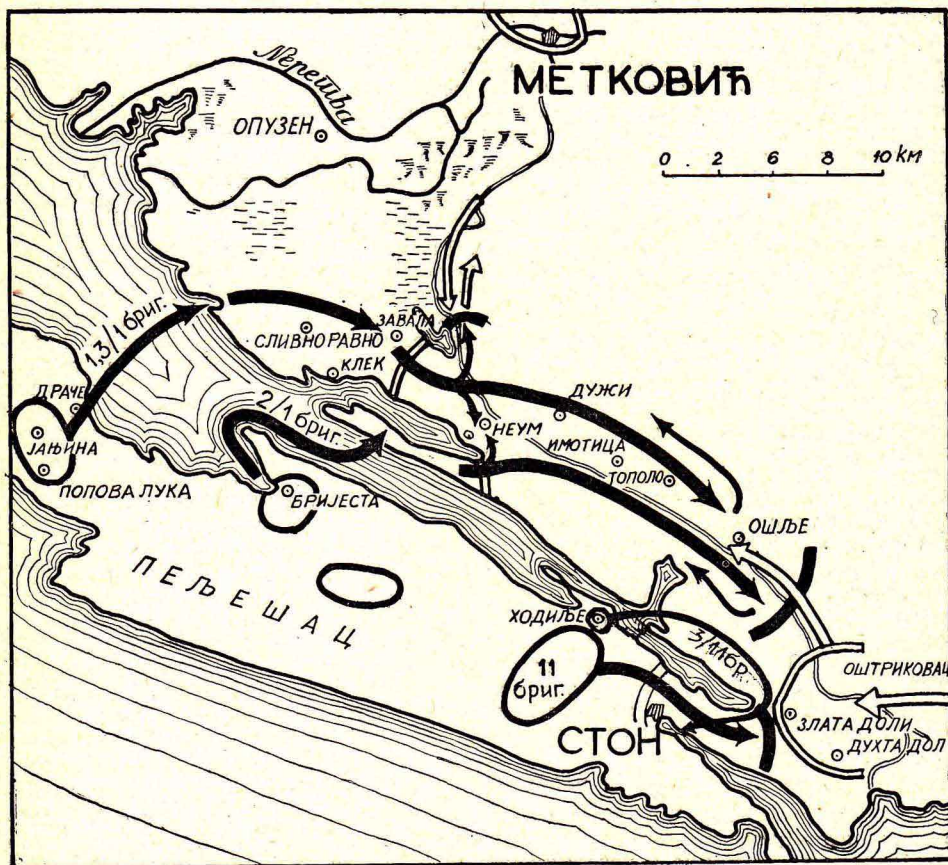
Борбе у рејону Стона и Метковића

Према наређењу Врховног штаба и плану Команде 8 корпуса требало је разбити непријатељске снаге у ширем рејону ушћа Неретве. Тиме је требало обезбједити десно крило и позадину наших јединица, које је требало усмјерити на правац Сплит—Книн, да би омогућиле десант јединица 26 дивизије на обалски појас јужно од Сплита. По замисли Врховног штаба, 29 дивизија 2 корпуса требало је да нападне и ослободи Дубровник и обалски појас јужно од Неретве и тиме дефинитивно пресијече везе непријатеља са обалским појасом. У том циљу било је предвиђено да двије бригаде 26 дивизије садејствују нападу 29 дивизије, на тај начин што ће напасти Стон и пресијећи комуникацију Дубровник—Метковић.

После ослобођења средњедалматинских отока непријатељ се задржао у својим упориштима на самој обали, обезбјеђујући обалски појас као комуникативни правац за везу са својим јединицама на југу и за њихово повлачење

ка северу, пошто су биле угрожене ослобођењем Србије и даљим напредовањем наших снага у правцу запада.

На ширем простору Стона налазиле су се јединице 370 пука 369 „Вражје“ дивизије: штаб пука у с. Ошље, 1 батаљон на положајима Танко Седло—Марин Вијенац (к. 365)—село Сливно Равно, 2 батаљона у рејону села Ошље и на Оштриковцу (к. 404) као резерва. У Стону се налазио 19 батаљон 999 пука и једна чета 370 пука. У рејону Метковић налазио се један батаљон 369 дивизије и једна домобранска бојна. На том простору била су 2 дивизиона 649 артиљеријског пука 369 дивизије, и то један у Метковићу, а један на сектору 370 пука. Осим тога, по селима се налазила сеоска милиција, која је, такође, узела учешћа у борби.

Скица 2 — Борбе у рејону Стона и Метковића (15/16. X. до 20/X.)

Са наше стране у борбама су учествовале 1 и 11 бригада 26 дивизије, група оточких одреда, 1 брдски дивизион, 1 пт батерија и 1 батерија енглеских дугачких топова.

У циљу извршења постављеног задатка, Команда 26 дивизије створила је следећи план: 11 бригада, ојачана једним батаљоном Групе оточких одреда, двојема брдским батеријама, једним водом пт топова и батеријом енглеских дугачких топова, напаће и заузме Стон и Стонску Превлаку и избити на

комуникацију Дубровник—Метковић. 1. бригада, ојачана батеријом брдских топова и водом пт топова нападаће правцем Сливно Равно—Неум—Дужи—Ошље—Дунта Доли. Пошто заузме мостобран, бригада ће се обезбједити дијелом снага према Метковићу, а осталим снагама чистити непријатељска упоришта дуж комуникације Неум—Дунте Доли и затворити Стон са копнене стране. Напад ће почети ноћу 15/16 октобра, а 11 бригада ноћу 16/17 октобра.

Напад јединица 26 дивизије отпочео је десантом 1. бригаде, тачно у одређено вријеме, тј. ноћу 15/16 октобра.

Превожење и искрцавање извршено је без непријатељског узнемиравања, тако да су батаљони после искрцавања и сређивања својих јединица отпочели покрете ка непријатељским положајима и пред зору неопажено избили на полазне положаје за напад. Јединице 1 и 3 батаљона, које су се искрцале у заливу Солина, нападе су непријатеља у селу Сливно Равно у саму зору и после кратке али јаке борбе успеле да овладају овим упориштем. Оне су у току 16 октобра заузеле отпорне тачке: Маркова Глава, Осоје, к. 450 и Марин Вијенац (к. 365), а предвече избиле на комуникацију Слано—Метковић у рејону села Илијино Поље, 2 батаљон, који се искрцао на Танком Седлу, водио је огорчену борбу за Чурило (триг. 283), крајем дана успио је да ликвидира непријатеља и продужио напад ка селу Неум, гдје се спојио са 1 и 3 батаљоном. 4 батаљон у току ноћи 16/17 октобра пребацио се са Пељешца у Неум.

17 октобра 3 батаљон 1 бригаде заузео је положај Градина (к. 401) ради обезбјеђења од правца Метковића, док су 1 и 4 батаљон напали упоришта сјеверно од комуникације и заузели села Дужи, Имотицу и Тополо, а увече и с. Ошље. 2 батаљон ове бригаде нападао је јужно од комуникације и заузео село Каменицу, затим Штедрицу и Велеч (к. 332). Непријатељ се повукао у правцу Оштриковца (к. 404).

Пошто је ноћу 16/17 октобра 11 бригада заузела полазни положај: с. Ходиље—Стари Град (к. 357), док се њен 3 батаљон пребацивао чамцима на весла из села Лука у с. М. Воз и 17 октобра преданио на Дебелом В. (к. 382), бригада је ујутру 17 октобра отпочела напад на Стонску Превлаку и после веома жестоких борби успјела да у току тога дана заузме Бартоломију и к. 107.

18 октобра јединице 1 бригаде (1, 2 и 4 батаљон) продужиле су напад с обе стране комуникације до Оштриковца (к. 404), гдје се непријатељ ужурбано утврђивао. Иако су борбе биле врло оштре, бригада није успјела да заузме Оштриковац.

11 бригада продужила је напад на Стон. У први сумрак 17 октобра, 3 батаљон кренуо је са Дебелог В. (к. 382) правцем Затон Доли—Замаслине—Стринчера и после краће борбе 18 октобра успио да ликвидира Стринчеру. За то вријеме бригада је упала у М. и В. Стон гдје је непријатељ у тврђави Каштео и Коруна давао жилав отпор, све док није тврђава Каштео запаљена, када се предао. По овлађивању Стонском Превлаком, 1 и 2 батаљон у 16.30 упућени су правцем Замаслина—Дунта Доли са задатком да избију на комуникацију Слано—Метковић, али су успјели да заузму само село Замаслину, одакле се непријатељ повукао ка Дунта Доли.

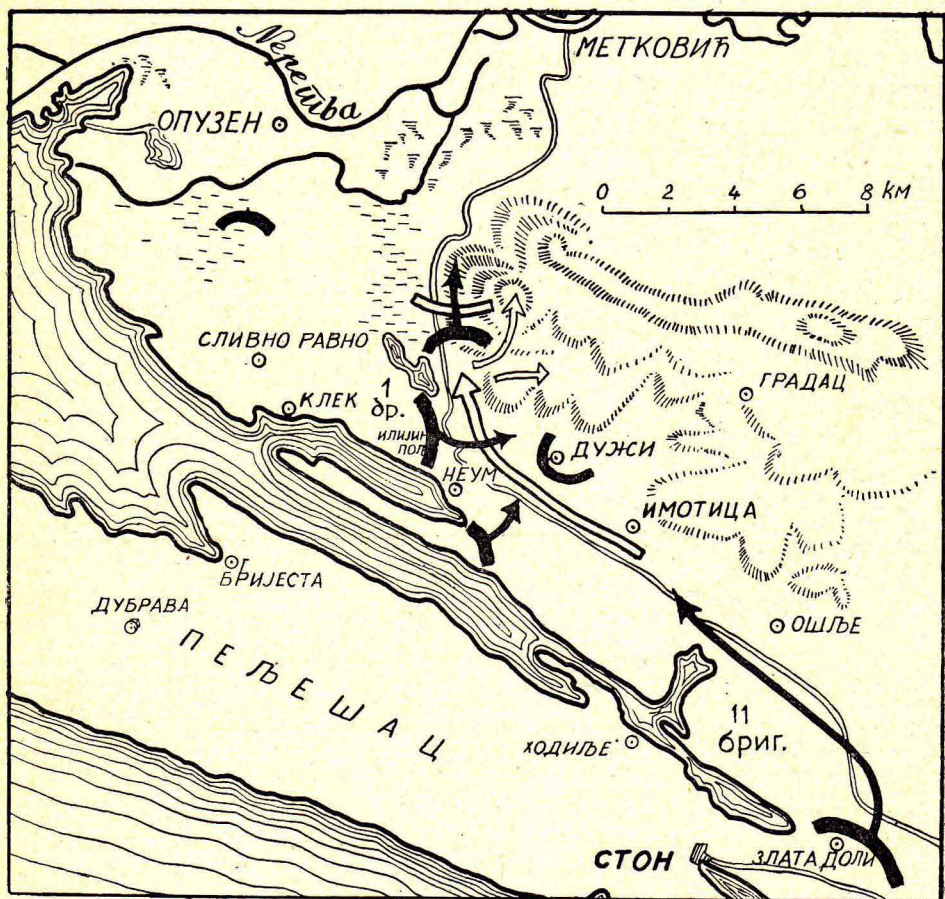
19 октобра 3 батаљон 1 бригаде одбио је на Градини покушај једне непријатељске колоне са 8 тенкова из Метковића да се пробије ка Оштриковцу, при чему је са своја два пт топа уништио свих 8 тенкова. Остале јединице ове бригаде продужиле су напад са запада на Оштриковац, али без успјеха.

Овога дана 11 бригада нападала је само са два батаљона и до краја дана успјела да заузме Голо Врдо (к. 402) и вис Влизна (к. 354). Непријатељ се задржао на к. 254, к. 404 и Куку (к. 376).

У току овога дана и ноћу 19/20 октобра пробила се од Дубровника у правцу Оштриковца једна непријатељска колона, јачине око 4.000 људи, састављена од остатака разнородних јединица које су се повлачиле са југа. Доласком ове колоне на Оштриковац непријатељ је створио знатну надмоћност у живој сили и средствима, а тиме и услове за прелазак у напад. Било је очигледно да непријатељ намјерава да се по сваку цијену пробије у правцу Метковића. У оваквој ситуацији Штаб 1 бригаде одлучио је да повуче бригаду с једне и друге стране комуникације од села Ошље до Неума и прими борбу под

повољнијим условима. Јединице 11 бригаде такође су прешле у одбрану на положајима Близна (к. 354)—Голо Брдо (к. 402).

20 октобра непријатељ је отпочео напад са Оштриковца ка Метковићу и успио да одбаци 1. бригаду све до села Ошље, гдје је наишао на јак отпор и задржан. Према 11 бригади непријатељ је такође вршио напад током цијелог дана, покушавајући да је збаци са Близне и Голог Брда, али без успјеха. Око 17 часова наша четири ловачка авиона вршила су митраљирање непријатеља дуж комуникације и нанела му велике губитке. Том приликом оборен је један наш ловац, у коме је погинуо народни херој Фрања Клуз.

Скица 3 — Борбе у рејону Стона и Метковића (21—22 X)

21 октобра непријатељ је продужио напад и успео да одбаци нашу 1 бригаду из рејона с. Ошље, наступајући у правцу Метковића. Бригада је водила упорну борбу на положајима Илијино Поље, али је била присиљена да се повуче на Марин Вијенац, тако да је непријатељ предвече ушао у с. Неум, Илијино Поље и Бристицу. Једновремено са овим нападима непријатељ је у току 19, 20 и 21 октобра интервенисао са положаја на Градини, али је увијек био одбијен активним противдејством наших јединица, које су се налазиле на Градини. У

зору овога дана 11 бригада упутила је два батаљона према с. Дужи који су напали непријатељску заштитницу и гонили је све до с. Неума.

22 октобра три батаљона 1 бригаде, потпомогнути јаким ватром минобацача и артиљерије, извршили су снажан противнапад са Мариног Вијенца на непријатеља који је још увијек покушавао да се пробације према Метковићу. У току читавог дана непријатељ је нападан са свих страна, а пошто је у ранијим борбама био јако исцрпљен и доведен у врло тежак положај, није могао издржати жестоке нападе наших јединица. Он је успио да извуче само извјесне мање дијелове пјешадије, док је све остало било заробљено или уништено. Овог дана 11 бригада није учествовала у нападу, пошто је 21 октобра у 21.00 добила наређење да се прикупи у М. Стону ради пребацавања на Броч.

Уништењем непријатеља у овом рејону пресечен је непријатељски комуникацки правац дуж обалског појаса, док су јединице 26 дивизије ослобођене за даља дејства у духу постављеног операциског плана, за што су створени повољни услови, пошто непријатељ није могао интервенисати са југа. Осим тога, непријатељ је претрпио велике губитке у људству и материјалу, при чему је изгубио све тешко наоружање и моторна превозна средства.

Иако је 26 дивизија успјешно извршила свој задатак, и њене јединице добро радиле, нарочито у првој фази, тј. од почетка напада па до 19 октобра закључно, ипак се сада, послје одиграних догађаја, могу учинити и неке замјерке. Прије свега, по нашем мишљењу, план за напад дивизије могао је бити бољи, јер није било цјелисходно упућивати 11 бригаду на јако утврђени Стон, нити извршити равномјерну подјелу снага, пошто су бригаде биле упућене у напад на великом међусобном растојању, чак и без ватрене везе. То је било веома ризично, јер се непријатељу пружила могућност почесног тучења наших бригада, тим прије што је 11 бригада упућена у напад један дан касније. Ни садејство у току борбе између бригада није било довољно обезбијеђено, што је омогућавало непријатељу да се дуже одржи и да постигне извјесне успјехе у појединим фазама борбе. Треба истаћи и то, да је 11 бригада по заузећу Стонске Превлаке у даљим нападима употребила само два од својих пет батаљона, што се негативно одразило при нападу на Оштриковац и при гоњењу непријатеља, када је овај отпочео пробијање од Оштриковца према Метковићу.

Међутим, самоиницијатива, борбеност и залагање нижих јединица били су врло добри, што је највећим дијелом омогућило крајњи успјех, иако је непријатељ у цјелини био надмоћнији.

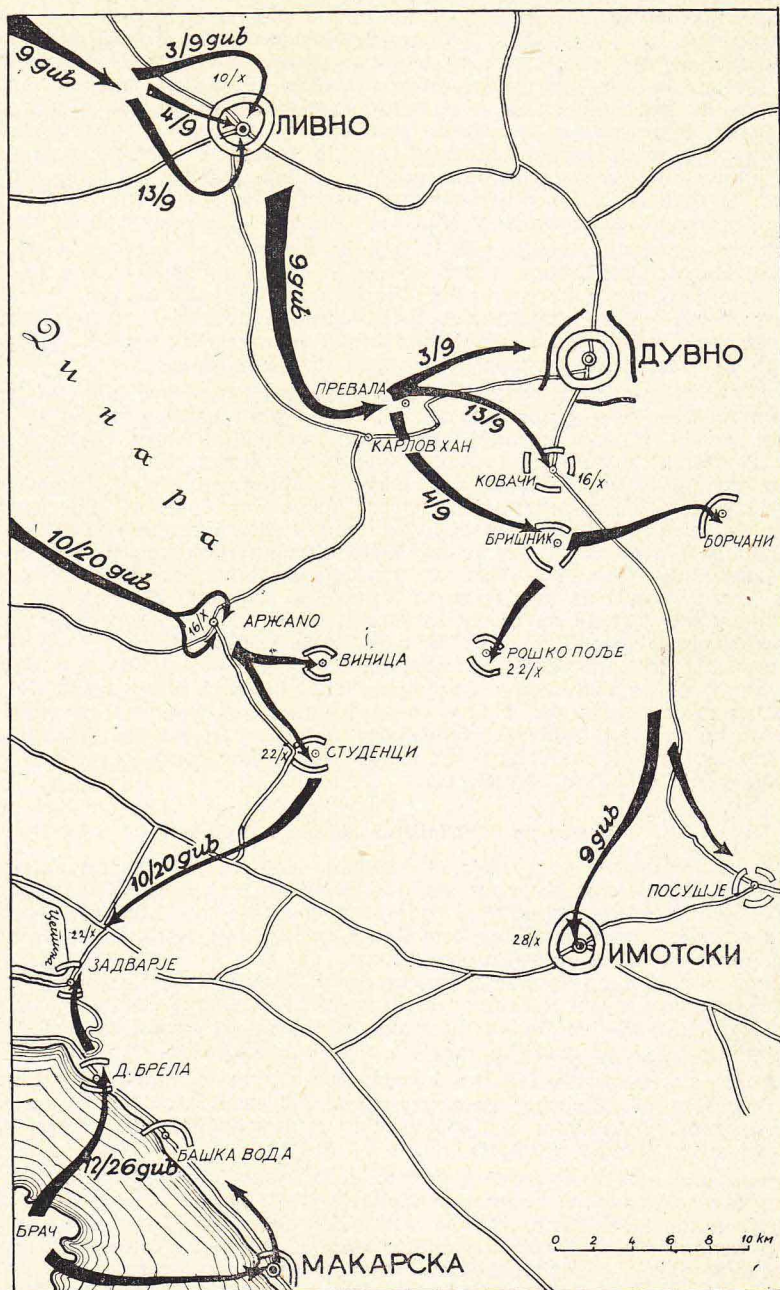
Борбе за ослобођење Ливна и Дувна

У духу планиране операције, 9 дивизија добила је задатак да ослободи Ливно, Дувно, Аржано и Имотски, да очисти читав тај крај од непријатеља и разбијањем свих непријатељских упоришта западно од Мостара обезбиди десни бок наших јединица за вријеме борбе са главном непријатељском групацијом на простору Шибеник—Дрниш—Книн.

Организована непријатељска упоришта у Ливну, Дувну, Аржану и Имотском претстављала су и важне комуникациске чворове за везу Јужне са Средњом Далмацијом, јер би се њиховим заузимањем непријатељске снаге у Сјеверној и Средњој Далмацији потпуно одвојиле од снага у области Мостара.

У Ливну се налазила 1 бојна 6 усташког зруга са домаћим усташима, у Дувну 1 батаљон 369 „Вражје“ дивизије и око 300 усташа са једним одјељењем средњих тенкова, у Аржану око 800 усташа и домобрана, а у Имотском и по селима посаде од усташа и домобрана.

Према заповијести команде 9 дивизије од 9 октобра 1944 године, дивизија је у саму зору 10 октобра извршила концентричан напад на Ливно са све три бригаде, тј. са сјевероистока, југа и запада, у циљу потпуног опкољавања и уништења непријатеља. И поред упорног отпора, који је пружао у току читавог дана, непријатељ је био разбијен, тако да је Ливно увече било потпуно ослобођено. Послје ослобођења Ливна јединице 9 дивизије продужиле су дејство према Дувну. Док је 3 бригада, према дивизиској заповијести од 13 октобра, имала задатак да ликвидира непријатељску посаду у Дувну, напада-

Скица 4 — Борбе око Ливно и Дувно и десант 26 дивизије

јући углавном са правца сјевера и запада, дотле су дијелови 13 бригаде имали задатак да ликвидирају мање непријатељске посаде у селима Ковачи и Бришник, да спријече повлачење непријатеља из Дувна у правцу Мостара и његову евентуалну интервенцију од Мостара. 4 бригада налазила се у резерви у рејону Превала—Карлов Хан. 10 бригада 20 дивизије имала је задатак да нападом на непријатеља у Аржану, Виници и Студенцима садејствује нападу 9 дивизије.

Напад је отпочео 14 октобра. Јединице 3 бригаде успјеле су да разбију спољну одбрану непријатеља и да уђу у само мјесто. Пошто се већи дио непријатељске посаде повукао у утврђени самостан, одакле је уз помоћ тенкова пружи упоран отпор, наше јединице, које нијесу располагале потребним наоружањем за борбу противу тенкова, нијесу успјеле да га ликвидирају.

Дијелови 4 бригаде ликвидирали су 15 октобра непријатеља у селима Бришник и Борчани и разбили покушаје непријатеља из правца Рошког Поља да пружи помоћ својим снагама у Дувну.

16 октобра 10 бригада 20 дивизије ослободила је Аржано и Винуцу, а 13 бригада ликвидирала непријатељско упориште у с. Ковачи. Послије тога настављена је блокада Дувна и продужено наступање у правцу Имотског. Тако је 4 бригада 22 октобра разбила непријатеља у Рошком Пољу, а 10 бригада 20 дивизије ослободила с. Студенци. Остаци непријатеља повлачили су се у правцу Имотског. У истом времену 10 бригада 20 дивизије ослободила је с. Углане и Нова Села на лијевој обали Цетине, а 12 бригада 26 дивизије, која је извршила десант код Омиша, ослободила је Задварје и Шестановац и успоставила везу са јединицама 20 дивизије. На тај начин ослобођен је цео простор источно од р. Цетине све до Имотског и успостављена веза са обалом.

У времену од 24—28 октобра непријатељ је дејствима од Посушја свакодневно покушавао да ослободи своје блокиране снаге у Дувну, али без успјеха.

28 октобра 3 бригада добила је задатак да ликвидира непријатељски гарнизон у Имотском, гдје су се углавном налазили усташа и четници. Послије краће али оштре борбе непријатељски гарнизон је разбијен, а само мјесто ослобођено, при чему је заробљено 135 војника, док је један дио успио да се повуче према Мостару.

Јединице 9 дивизије наставиле су чишћење терена од непријатеља. У току 29 и 30 октобра 3 бригада и 2 и 3 батаљон 4 бригаде водили су борбе за ослобођење Посушја гдје се налазио јак гарнизон састављен од Њемаца и усташа. Наше јединице нијесу биле тачно обавијештене о јачини непријатељских снага и о систему утврђења, тако да напад није успио.

У времену од 1—25 новембра јединице 9 дивизије водиле су углавном мање борбе на положајима око Посушја и око самог Дувна. Тако је једна јача непријатељска колона успјела да се 12 новембра изненадно пробије у правцу Дувна и споји са опкољеним снагама. Пошто је непријатељ у току 13 и 14 новембра вршио испаде из Дувна у правцу Ливна, наше јединице повјеровале су да непријатељ покушава да уђе у ослобођено Ливно, а он је 15 новембра уствари напустио и Дувно и повукао се у правцу Посушја без знатних губитака. Наше јединице предузеле су гоњење и 19 новембра ослободиле Посушје и 20 новембра стигле до Широког Бријега, гдје су задржане упорном одбраном тамошњег гарнизона.

23 новембра дивизија је добила наређење да упути двије бригаде у правцу Книна, а једну бригаду да задржи са циљем да за вријеме борби око Книна спријечи евентуалну интервенцију непријатеља са правца Мостара.

Дивизија је у основи извршила постављени задатак. Потпуним ослобођењем читаве територије од Широког Бријега према западу и на југу до ушћа р. Неретве било је обезбијеђено десно крило наших јединица, које су нападале у правцу Книна, а већи дио јединица 9 дивизије био је слободан за дејство у рејону Книна. Међутим, резултати борбе били би свакако већи да је дивизија дејствовала енергичније и да је посветила већу пажњу обавјештавању о снази и намјерама непријатеља, јер се не би догодило да непријатељ доведе у заблуду наше снаге и да се скоро некажњено извуче из Дувна.

Борбе за ослобођење Сјеверне Далмације

На простору Сјеверне Далмације непријатељ је држао упоришта за обезбјеђење комуникације на правцима Задар—Обровац—Грачац и Задар—Бенковац—Кистање—Книн, односно Бенковац—Шибеник. Најјача упоришта била су у Бенковцу, Задру, Обровцу и Кистању. У складу са датом усменом директивом, Команда 19 дивизије, која је дејствовала на том простору, добила је задатак да приступи ликвидацији непријатељских упоришта, да би ослободила своје залеђе и обезбиједила пуну слободу дејства према Книну.

Команда 19 дивизије одлучила је да прво ликвидира непријатељско упориште у Бенковцу, у коме су се налазили 1 батаљон 891 пука 264 дивизије, 5 усташка бојна и Бенковачка четничка бригада. Упориште је било врло добро утврђено. Његову спољну одбрану образовали су бункери мјестимично повезани рововима, док је унутрашња одбрана била у виду утврђених зграда.

Према плану 19 дивизије за напад на Бенковац било је предвиђено да 1 и 4 батаљон 6 бригаде нападају са сјевера, три батаљона 5 бригаде са запада, а 3 и 1 батаљон 14 бригаде са истока. За осигурање правца: Земуник—Бенковац, Карин—Бенковац, Смилчић—Бенковац, Ђеврска—Бенковац и Мостине—Бенковац и ради спрјечавања евентуалне интервенције непријатеља са тих правца било је предвиђено пет батаљона (2 батаљон 5 бригаде, 2 и 3 батаљон 6 бригаде и 2 и 4 батаљон 14 бригаде).

Борба је почела ноћу 4/5 октобра једновременим нападом са сва три правца. Наше јединице су постепено ломиле веома живах непријатељски отпор и водиле борбу такоређи за свако утврђење и сваку кућу. Послије дводневне борбе непријатељски одбранбени систем био је потпуно нарушен, тако да је трећег дана непријатељ прикупио остатке својих снага и отпочео пробијање из окружења у правцу Биограда на Мору, у чему је у основи и успио, благодарећи слабој повезаности и заморености наших јединица.

Ослобођењем Бенковца, 7 октобра 1944 године, непријатељска саобраћајна линија од Задра у правцу Шибеника и Книна била је потпуно прекинута. Ослобођења територија знатно се проширила и створени су услови за даље разбијање непријатељских упоришта. Иако су наше јединице показале велику упорност и снажљивост у борбама за насељено мјесто, ипак је ова акција показала да су јединице у току борби одржавале слабу међусобну везу, како због недовољних средстава везе, тако и због недовољног схватања потребе повезаности од стране неких руководилаца. То је и омогућило непријатељу да се дијелом својих снага пробије у правцу Биограда на Мору.

Борбе за ослобођење Обровца

Непријатељско упориште Карин на линији Задар—Обровац, у коме се налазило око 400 усташа и једна чета њемачког 891 пука, углавном је служило за обезбјеђење комуникације. За ликвидацију овог упоришта које се састојало од једног одлично утврђеног самостана, одређена је 6 бригада 9 дивизије, с тим што је постављено јаче обезбјеђење према Задру, а слабије према Обровцу. Пошто је непријатељ 10 октобра извршио противнапад у правцу Бенковца, Команда бригаде појачала је тај правац. Међутим, непријатељ је овим испадом само довео у заблуду наше јединице, јер је послје тродневних борби, благодарећи забуну наших јединица и помоћи посаде из Обровца која му је изашла у сусрет, успио да се дјелимично пробије у правцу Обровца. Због тога су наше јединице, које су се налазиле у засједи, биле принуђене да се боре на двије стране. Ослобођењем Карина, 13 октобра, била је потпуно пресјечена линија Задар—Обровац, тако да је непријатељском гарнизону у Задру остала једина веза са позадином морским путем.

Упориште Обровац било је одлично утврђено на иначе веома повољним природним положајима. У њему се налазила једна чета 373 дивизије и неке усташке и четничке јединице, тј. свега око 400—500 војника. Ликвидација упоришта такође је поверена 6 бригади 19 дивизије, док су дијелови 5 бригаде били на осигурању правца према Грачацу. Напади наших јединица од 17—20 октобра нијесу имали успјеха, углавном зато што се није располагало потребним ору-

жјем за разбијање непријатељских утврђења која су одлично затварала један једини уски прилаз у правцу самог мјеста. Због тога су јединице 6 бригаде блокирале непријатељски гарнизон, док су остали дијелови повучени на одмор.

Јединице Сјеверо-далматинског одреда, које су дејствовале сјеверно од комуникације Задар—Обровац, очистиле су цио тај терен од мањих непријатељских дијелова у појединим селима све до самог Задра и стално вршиле притисак на гарнизон у Задру, који је био потпуно блокиран и опкољен са копнене стране.

Ради садејства са јединицама 26 дивизије, 19 дивизија је са 5 и 14 бригадом продужила ликвидацију непријатеља на простору Ђеврска—Врибирске Мостине—Скрадин, гдје се налазило око 300 Њемаца, нешто усташа и Кистањска четничка бригада. У борбама које су отпочеле 28 октобра и трајале два дана, непријатељ је био потпуно разбијен у мјестима Мостине, Ђеврска, Смрдеље и Врибир, док су његови мањи дијелови који су се повукли у правцу Рошког Слапа и Скрадина били уништени. Предњи дијелови 19 дивизије састали су се 3 новембра са дијеловима 26 дивизије, која је водила борбе за ослобођење Шибеника.

Послије ових борби читава Сјеверна Далмација сјеверно од Крке била је потпуно ослобођена, изузев Задра и Обровца, чије су посаде биле блокиране од наших јединица. На тај начин, јединице 19 дивизије биле су потпуно слободне да према корпусној директиви број 3 изводе даља дејства на линији Книн—Грачац.

Десант јединица 26 дивизије и ослобођење Сплита

Док су се у рејону Стона још водиле борбе 3 прекоморска и 12 бригада 26 дивизије припремале су се за десант са Брача на обалски појас јужно од Сплита у циљу ликвидације мањих непријатељских упоришта на обалском појасу између Сплита и ушћа Неретве и повезивања са јединицама 9 и 20 дивизије ради вођења даљих акција у правцу Шибеника и Книна (види скицу 4).

У непријатељским упориштима на обалском појасу, у Макарској, Башкој Води и Омишу налазили су се мањи дијелови 118 њемачке дивизије и усташке и домобранске јединице.

Ноћу 18/19 октобра два батаљона 12 бригаде извршила су десант на копно, и то: 3 батаљон на сектору Д. Брела—Дубци—Вашка Вода, а 1 батаљон на сектору М. Рат—Крило западно од Омиша. До 20 октобра искрцале су се и остале јединице 12 бригаде на сектору искрцавања 3 батаљона. У току дводневне борбе бригада је разбила непријатељска упоришта у Макарској и Башкој Води, 21 октобра ослободила Д. Брела и продужила напредовање у правцу Задварја и Шестановца, а 21 и 22 октобра разбила непријатеља у Задварју и Шестановцу и спојила се са 10 бригадом 20 дивизије као и јединицама 9 дивизије, које су водиле борбе на простору Дувно—Аржано—Студенци—Имотски. У току 19 октобра 1 батаљон 12 бригаде наступио је дуж обале ка Сплиту, заузео с. Грљевац, али је пред с. Строжанац био заустављен од непријатеља, који се налазио на линији Жрновица—Стобреч.

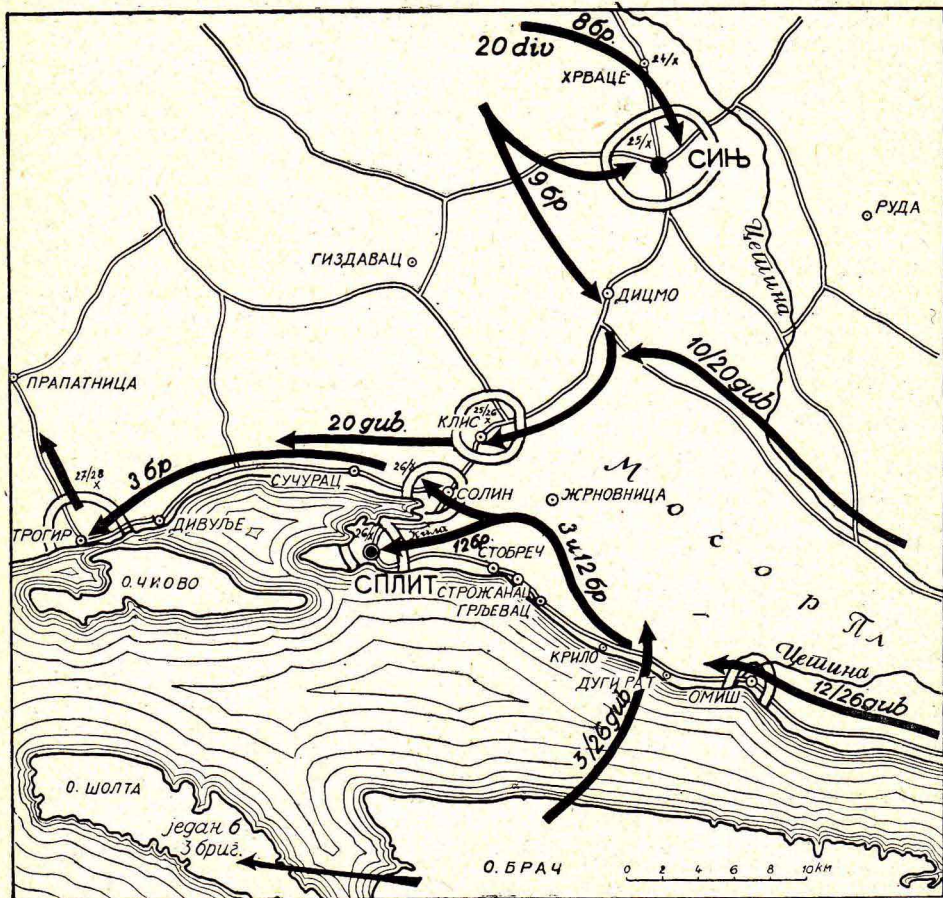
3 прекоморска бригада искрцала се 21 октобра у рејону Омиш—Крило, а са једним батаљоном на отоку Шолта. Након краће борбе бригада је ликвидирала непријатељску посаду у Омишу и са 12 бригадом продужила напад на линији Жрновица—Стобреч. Ноћу 22/23 октобра отпочело је пребрацавање тенкова и артиљерије са Брача у Крило.

Јединице 3 и 12 бригаде продужиле су наступање у правцу Сплита, и то главним снагама обалским појасом, а дијеловима преко Жрновице и Мосора. У току 25 октобра заузета је Жрновица, а претходница 3 бригаде састала се са предњим дијеловима 20 дивизије који су уништили сињски гарнизон у рејону Дицма и нападали према Клису.

Ноћу 25/26 октобра јединице 26 дивизије отпочеле су напад на Сплит. 12 бригада, која је нападала са сјевероистока правцем к. 440—Кила (к. 120)—Високе Ширина, ушла је 26 октобра у Сплит последије слабијих борби, јер се непријатељ дјелимично раније повукао према Трогиру, а дјелимично се предао. 3 бригада нападала је правцем Жрновица—Мравинце—Солин, заузела Солин и продужила гоњење ка Трогиру. Јединице 20 дивизије, које су садејствовале

овом нападу са сјевера, заузеле су Клис 26 октобра и продужиле напад ка Сплиту. Наступањем 3 прекоморске бригаде, уз садејство тенкова и артиљерије, разбијени су остаци непријатеља код Суђурца и Дивуља, тако да је бригада ноћу 27/28 октобра ушла у Трогир, а затим наставила гоњење непријатеља према Прапатници.

У овим десантним борбама треба нарочито истаћи улогу наше морнарице, која је својим врло скромним средствима успјела да на обалу пребаци јединице 3 и 12 бригаде заједно са свима средствима, а последице и јединице 1 и 11 бригаде из рејона Стона у рејон Сплит—Трогир—Рогозница. Она је овај задатак извршила захваљујући необичној упорности, снажљивости и смјелости наших морнара.

Скица 5 — Ослобођење Сиња, Клиса и Сплита

Садејство између јединица 26 дивизије, као и између бригада, тенкова и артиљерије, било је добро. Дејство тенкова било је нарочито успјешно при нападу на Жрновницу и код Каштела, гдје су у садејству са 3 бригадом успјешно ликвидирали отпор непријатеља.

Ослобођење Сиња

Према директиви Команде 8 корпуса, 20 дивизија имала је задатак да ликвидира непријатељска упоришта Сињ, Хрваце, Триљ и Дидмо, а затим да остави једну бригаду на сектору Дидмо са задатком да врши притисак према Клису и да послужи као непосредна резерва 26 дивизије при нападу на Сплит, а остале снаге оријентисе ка сјеверу и припреми акције у Врличкој Долини. Са нападом на Сињ чекало се до последњег часа да би се та акција повезала са искрцавањем јединица 26 дивизије јужно од Сплита и јачим снагама једновремено нападо на читавом простору Сињ — Сплит. До напада на Сињ, 10 бригада 20 дивизије садејствовала је јединицама 9 дивизије на правцу Аржано — Студенци (види скицу 5).

У Сињу и околним селима налазили су се 6 усташка бојна 9 посадног здруга, 27 усташка дјелатна бојна и домаћа сеоска милиција, тј. око 2.500 непријатељских војника. Сињ и његова околина били су одлично утврђени на природно погодним положајима за одбрану. Поред тога, непријатељ је имао мање посаде у селима Хрваце, Дидмо и Триљ.

Према плану напада, 8 бригада је имала задатак да најприје ликвидира упориште у селу Хрваце, а затим да продужи напад на Сињ. 9 бригада имала је задатак да са два батаљона са запада садејствује 8 бригади у нападу на Сињ, и да пребаци два батаљона у рејон Дидма, како би спречили повлачење непријатеља у правцу Сплита и осујетили му упућивање појачања из Сплита. 10 бригада имала је задатак да се пребаци преко Цетине и посједне положај јужно од села Дидма на линији Бубовача (к 424) — Крижице — Орловача (542) и спријечи покушај повлачења непријатеља тим правцем. Као што се види, план је био срачунат на потпуно опкољавање и уништење непријатељских снага. Он је био потпуно правилан благодарећи доброј и свестраној процени ситуације.

Борба је отпочела ујутру 24 октобра нападом 8 бригаде на Хрваце, гдје је солидно утврђена усташка посада давала жилав отпор. Након вишечасовне борбе бригада је разбила и већим дијелом уништила непријатеља, док се само мањи дио повукао у Сињ.

25 октобра јединице 8 бригаде ослободиле су Сињ и продужиле гоњење непријатеља који се повлачио у правцу Дидма. Пошто је на положајима јужно од Дидма наишао на јединице 10 бригаде и Мосечког одреда, непријатељ није успио да се пробије дуж цесте у правцу Сплита, те је покушао да се пробије у правцу села Гиздавац, али је и ту био одбијен од 2. батаљона 9 бригаде. У немогућности да се пробије у правцу Сплита и гоњен од јединица 8 бригаде, непријатељ се нашао у критичном положају, јер се обруч око њега све више стезао, што је убрзо довело до потпуног расула и његовог уништења. Само се мањи дио непријатеља провукао западно од Орловаче (к 542) и отступио у правцу Сплита, захваљујући 4 батаљону 9 бригаде, који није потпуно затворио тај правец како је било наређено.

Јединице 9 и 10 бригаде продужиле су гоњење непријатеља и ноћу 25/26 октобра ушле у Клис без борбе. 26 октобра 10. бригада је продужила гоњење ка Сплиту, у који је њен 4 батаљон без борбе ушао већ у 7 часова ујутру, пошто је непријатељ дијелом био напустио Сплит, а дијелом се предао.

Ослобођењем Сиња и Сплита, јединице 20 дивизије биле су слободне за даље наступање у правцу Врлике и Книна према задацима постављеним корпусном директивом бр. 3.

Иако је непријатељ бројно био скоро раван нашим јединицама, ипак је успјех у овим борбама постигнут благодарећи борбености и смјелости наших јединица, као и умјешном командовању наших старјешина у току борбе.

Успјешним завршетком борби за Сињ и Сплит завршена је „I етапа“ операција јединица 8 корпуса, која је била предвиђена у корпусној директиви бр. 3 од 26 октобра 1944 године. Непријатељ је свуда прегрпео неуспјех и био принуђен на повлачење, уколико није био потпуно уништен. Он је у Средњој Далмацији крајем октобра држао само Дувно, гдје је био блокиран од јединица 9 дивизије, као и нека мања упоришта југоисточно од Дувна ка Неретви (Посуђе, Љубушки и Широки Бријег), док се у Сјеверној Далмацији задржао главним снагама дуж комуникације Шибеник — Дрниш — Книн — Отрић, а

слабијим снагама у долини Цетине, у Задру и Обровцу. На тај начин, 8 корпус је ослободио највећи дио ове територије. Он је сада могао слободно да продужи операције у духу директиве бр. 3, јер су његове јединице у претходним борбама отстраниле опасност која му је пријетила на његовим крилима и боковима.

Ова етапа операције карактерише се самосталнијим дејствима дивизија, тј. без неке непосредније повезаности, изузев оперативног и идејног садејства заснованог на основној корпусној директиви.

Ослобођење Шибеника и Дрниша

Послије ослобођења Сплита, а у духу директиве бр. 3 26 дивизији је претстојало ослобођење Шибеника и Дрниша, ради припремања потребних услова за напад на Книн.

Након ослобођења Сплита и Трогира непријатељ се повукао у Шибеник и оставио заштитне дијелове у рејону села Врпоље. У рејону добро утврђеног Шибеника налазили су се 1 и 2 батаљон 893 пука 264 дивизије, једна батерија 264 артиљерског пука, 947 дивизион 244 пука обалске артиљерије и мањи дијелови морнаричке пјешадије и других специјалности. У ширем рејону Шибеника налазило се и око 500 припадника сеоске милиције, који су се активно борили на страни непријатеља. У селима Лозовац и Коњеврате налазили су се Скрадинска, Мосечка и Приморска четничка бригада, у јачини од 300 — 400 четника.

За извршење постављеног задатка Команда 26 дивизије прикупила је до 28 октобра све своје снаге у рејону Трогира. Поред своје четири бригаде, дивизија је имала корпусну артиљерију (1 брдски дивизион, 1 хаубичку батерију и 2 пт батерије) и тенковску полубригаду.

У својој заповијести од 31 октобра 1944 године за напад на Шибеник, Команда 26 дивизије, између осталог, предвидјела је слиједеће:

— да 1 бригада напада правцем Врпоље — Шибеник дуж комуникације са задатком ликвидације непријатељских обезбјеђујућих дијелова код Врпоља и ликвидације непријатељских јединица у рејону Шибеника у садејству са 12 бригадом;

— да 12 бригада, ојачана са 1 брдском и пт батеријом, наступа гребеном планине Тртар и избије на Дебељак (к 344) са задатком да пресијече отступницу непријатеља у правцу Дрниша и садејствује 1 бригади при ликвидацији непријатеља у Шибенику;

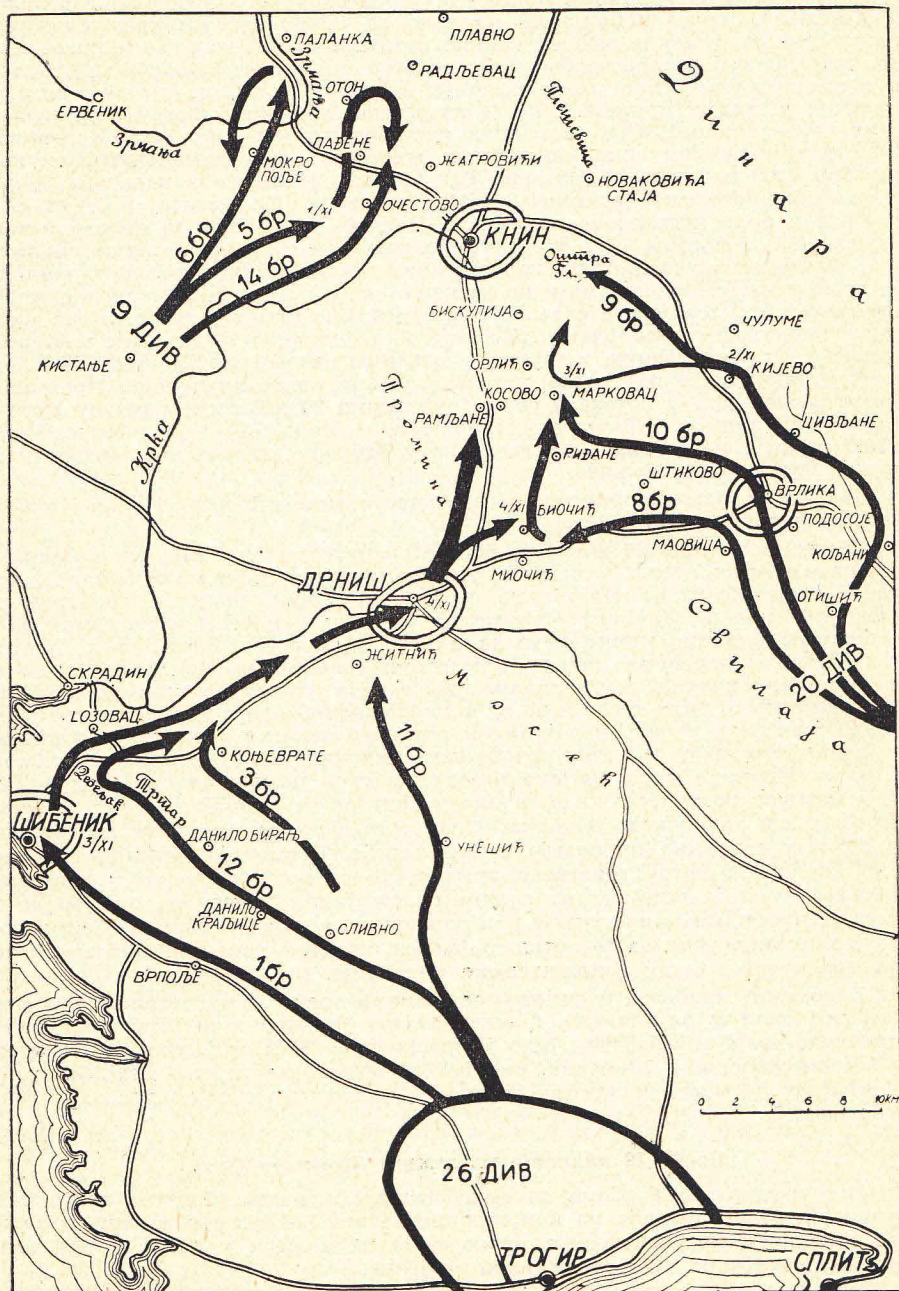
— да 11 бригада, ојачана батеријом пт топова, избије на цесту Шибеник — Дрниш у рејону с. Коњеврате и сјеверно с циљем да онемогући интервенцију непријатеља од Дрниша и ликвидира четничке јединице и сеоску милицију у томе рејону;

— да 3 бригада остане у резерви у рејону села Сливно;

— да тенковска полубригада са једном четом тенкова потпомаже напад 1 бригаде, а једна чета наступа правцем Врпоље — Данило Краљице — Дубрава, с тим да у току напада добије даљи задатак;

— да се двије брдске и једна хаубичка батерија поставе у рејону села Данило Бирањ са задатком потпомагања напада 1 бригаде и евентуалним задатком потпомагања напада 12 бригаде.

Ворба је отпочела 2 новембра ујутру нападом 1 бригаде на непријатељско обезбјеђење у селу Врпоље, које је убрзо разбијено, тако да су се његови остаци повукли у правцу Шибеника. Бригада је наставила гоњење и у току дана отпочела напад на упориште у самом Шибенику. 12 бригада избила је на комуникацију Шибеник — Дрниш према предвиђеном плану, разбила четничке јединице у селу Коњеврате и Лозовац и посјела предвиђене положаје. Јединице 11 бригаде избиле су на комуникацију Шибеник — Дрниш, разбиле четничке дијелове Мосечке и Скрадинске бригаде, разоружале сеоску милицију у селима Унешић и Житнић и посјеле положаје на падинама Мосећа на Црном Врху (к 572) и Градини (к 469) ради обезбјеђења од евентуалне непријатељске интервенције од стране Дрниша. Пошто је са свих страна био притиснут у Шибенику, непријатељ је покушао да се извуче у правцу Дрниша, али без успеха, јер су га јединице 12 бригаде одбациле са положаја Дебељак (к 344).

Скица 6 — Ослобођење Шибеника, Дрњиша и Врлике, и борбе на линији Зрмања—Книн

3 новембра настављене су жестоке борбе око самог Шибеника, нарочито код Дебељака, јер је непријатељ настојао да се по сваку цијену пробије у правцу Дрниша. Иако је ова ката више пута прелазила из руке у руку, ипак је на крају непријатељ био одбачен. За вријеме док се водила борба за Дебељак, дио непријатељских снага заобилазио је Дебељак са запада и покушавао да се пробије у правцу Дрниша. Зато је из резерве убачена у борбу 3 бригада са једном четом тенкова. Она је напала непријатеља у рејону села Коњеврате, гдје се дуж саме комуникације развила жестока борба са непријатељем који се пробио кроз распоред 12 бригаде. Три бригаде 26 дивизије нападале су развучене непријатељске јединице од Шибеника до Коњеврате, које су због тога биле у врло неповољном положају. Послије борбе која је вођена у току читавог дана, непријатељ је био потпуно разбијен и по дијеловима уништен, јер се из овог обруча успјело извући само око 200 непријатељских војника, који су се у мањим групама и појединачно повукли према Дрнишу користећи наступање ноћи, док је све остало било заробљено или уништено, а сав материјал и наоружање заплијењени. Послије тога, јединице 26 дивизије наставиле су гоњење у правцу Книна и ујутру 4 новембра ослободиле Дрниш. Од 5 до 8 новембра дивизија је наступала у правцу Книна, ослободила рејон Промине и на свом десном крилу повезала се са јединицама 20 дивизије у рејону Косова. Пошто су на линији с. Читлук — Вучипоље — Рамљане — Орлићи и Чулум (к. 302) наишле на снажну и организовану одбрану непријатеља, јединице 26 дивизије биле су заустављене.

У овим борбама непријатељ је претрпео велике губитке, а наше јединице су добиле велики ратни плен.

Маневар бригада 26 дивизије био је срачунат на потпуно опкољавање и уништавање непријатеља, у чему се успјело. Он протиче из правилне оцене команде дивизије да ће непријатељ, притиснут јачим снагама, покушати да се извуче у правцу Дрниша. Међутим, у погледу садејства наших тенкова и пјешадиских јединица примјећено је да су команданти батаљона и бригада често издавали наређења директно посадама тенкова, не консултујући се са њиховим формациским старјешинама, да је веза између тенковских јединица и пјешадије често била слаба и да су команде пјешадиских јединица упућивале придате тенкове у напад не дајући им потребне податке о нашим јединицама, тако да су тенкови у два маха тукли наше јединице. Ово је настало због тога што наше јединице у то вријеме нијесу довољно познавале овај род војске, што је потпуно разумљиво када се има у виду да се тенкови тек тада почињу употребљавати код наших јединица. Осим тога, било је извјесних недостатака и у погледу садејства пјешадије и артиљерије. Пјешадија понекад није довољно користила ватру сопствене артиљерије, нити је под њеном заштитом подилазила, већ је остајала на својим положајима. Дешавало се и то да је пјешадија предузимала наступање или повлачење, а да о томе не извјести придату артиљерију, тако да је артиљерија, без потребне заштите, остајала изложена директном нападу непријатељске пјешадије.

Борбеност, храброст и умјешност наших бораца и руководилаца у току саме борбе били су за похвалу. А одушевљење становништва Шибеника, којим је дочекало своје ослобођење, било је изванредно. Кад су јединице 1. бригаде под борбом улазиле у Шибеник, оно је, без обзира на дејство непријатеља и не презајући од могућих жртава, масовно изашло на улице да поздрави своје ослободиоце.

Борбе 19 дивизије на линији Зрмања—Книн

Истовремено са борбама за ослобођење Шибеника, Врлике и Дрниша, 19 дивизија је дејствовала на комуникацију Книн — Зрмања са циљем да не дозволи непријатељу довлачење јачих снага са сјевера у рејон Книна нити извлачење из Книна ка сјеверу (види скицу 6).

Линија Книн — Зрмања била је врло добро утврђена и брањена, јер је то уствари била једина комуникација која је везивала Далмацију са осталим дијеловима непријатељских јединица у Хрватској. Непријатељ је држао по-

једине доминантне тачке јужно и сјеверно од саме комуникације, које је претворио у стална утврђења.

Према дивизијској заповијести од 30 октобра 1944 године, 5 бригада имала је задатак да нападне у правцу села Оџестова, а 6 бригада правцем Ервеник — Мокро Поље — Превјес (к. 375). Ова бригада имала је задатак да разбије непријатељска упоришта на том правцу и запосједне комуникацију Книн — Зрмања.

1 новембра отпочеле су борбе на оба правца, 5 бригада одбацила је предње непријатељске дијелове и отпочела борбу за Оџестово, гдје је задржана, пошто је наишла на врло јак отпор непријатеља. Зато је Команда дивизије одлучила да ноћу 1/2 новембра пребаца 1 и 2 батаљон 5 бригаде сјеверно од цесте Книн — Зрмања у рејон села Плавно са задатком да дејствује на комуникацију са сјеверне стране. Наступајући одређеним правцем, 6 бригада ослободила је село Мокро Поље, одбацила непријатеља са низа положаја и избила на комуникацију Книн — Зрмања у рејону Превјеса, али је ту била задржана.

2 новембра су јединице 6 бригаде успјеле да заузму Превјес и да се на тај начин учврсте на самој комуникацији. Њено даље напредовање на сјевер задржано је упорном одбраном непријатеља и противдејством од села Паланке према к. 990. 1 и 2 батаљон 5 бригаде, који су се у току ноћи преbacили сјеверно од комуникације, успјели су да заузму ж. станицу Отон и Дебело Брдо (к. 740), и продужили напад на непријатељско упориште у селу Пађене, али без успјеха. Послије подне непријатељ је извршио снажан противнапад из села Пађене и Книна и успио да одбаци оба батаљона на полазне положаје. Тада је Команда дивизије увела 14 бригаду на правцу села Оџестова, али без успјеха, јер је непријатељ давао јак отпор.

3 новембра непријатељ је извршио противнапад на 6 бригаду и успио да је одбаци са положаја код Превјеса у правцу Мокрог Поља, али није успио да заузме Мокро Поље, јер су га наше јединице задржале и противнападом одбациле натраг. Овога дана борбе су вођене и на осталим положајима, али без промјена.

4 новембра 3 и 4 батаљон 5 бригаде напали су са југа село Пађене, али без успјеха. Јединице 14 бригаде разбиле су непријатељска упоришта у селу Оџестово и избиле на линију Книн — Пађене у рејону села Жагровић, гдје су наишле на снажан отпор непријатеља и задржане. 1 и 2 батаљон 5 бригаде нападали су са сјеверне стране између села Жагровића и Пађене, али без успјеха.

Од 5 до 7 новембра вођене су сталне борбе око комуникација. Непријатељ је једино успио да задржи положај око села Пађене, захваљујући одличним утврђењима и пристизању помоћи од Книна.

8 новембра непријатељ је извршио снажан противнапад од Книна и Зрмање и у једнодневној борби успио да одбаци наше снаге од комуникације у правцу сјевера и југа. Напади непријатеља у правцу Мокрог Поља задржани су на линији с. Радучић — Бабићи. Сјеверно од комуникације непријатељ је овладао бродом Радљевац, али је одбачен и присиљен да се повуче са положаја Дебело Брдо.

По реакцији на овим положајима, као и на положајима 26 и 20 дивизије, било је очевидно да непријатељ намјерава да по сваку цијену задржи комуникацију у својим рукама и да не намјерава напустити Книн. Због тога је већи дио јединица 19 дивизије повучен на одмор да би се средиле и припремиле за опћи напад на Книн, док су слабији дијелови непрекидно дејствовали на линију Книн — Зрмања у циљу ометања саобраћаја.

У међувремену непријатељ се повукао из Задра и Обровца, које су посјеле јединице Сјеверо-далматинског одреда. На тај начин била је ослобођена читава Сјеверна Далмација сјеверно од Крке.

Борбе за ослобођење Врличке Крајине

Према директиви бр. 3, 20 дивизија је имала за задатак да у овој етапи ликвидира непријатељска упоришта у долини Цетине, а затим повијањем десног крила да избије на линију Пјешевница — Бискупија — Штиково.

У горњем дијелу Цетинске долине налазиле су се слиједеће непријатељске јединице: 3 бојна 7 усташког здруга у с. Врлика, Цетинска четничка бригада у селима Отишић, Подосоје, Кољане, Цивљане, Цетина и један батаљон из 373 дивизије са једном батеријом топова у с. Маовице. Укупно бројно стање непријатеља износило је око 1.500 људи. Села Врлика, Кијево и Маовица, као и Голо Брдо (к. 760) била су утврђена, а утврђења су се углавном састојала од bunkera направљених од сувог зида.

Заповијешћу Команде 20 дивизије Оп. бр. 12 од 31 октобра 1944 године било је предвиђено: 1) да 9. бригада напада правцем Отишић — Кољане — Цивљане са задатком да ликвидира непријатеља на том правцу и да садејствује 10 бригади у нападу на Кијево; 2) да 10. бригада напада правцем Голо Брдо — Врлика и даље гребеном Козјака са задатком да заузме Врлику, а затим преко Козјака да нападне и заузме Кијево; и 3) да 8. бригада ликвидира непријатеља у с. Г. Маовица и овлада Куницом (к. 1101) и Маглајем (к. 1070), с тим да спријечи евентуалну непријатељску интервенцију од Дрниша и да ухвати везу са јединицама 26 дивизије (види скицу 6).

Борба је почела узору 1 новембра. У току овога дана 9 бригада успела је да ослободи села Отишић, Кољане и Цивљане, из којих се непријатељ под борбом повукао у правцу Кијева. Јединице 10 бригаде заузеле су Д. Маовицу и утврђења на Голем Брду и водиле борбу за Врлику. 8 бригада заузела је Г. Маовицу.

2 новембра непријатељ је извршио противнапад од Кијева на 9 бригаду која се налазила на положајима Руњевица (к. 515) и Голета (к. 627), али га је бригада дочекала, разбила својим снажним противнападом и тако гонила да није успио да пружи отпор ни у самом селу Кијеву. Иако је ово село било добро утврђено, бригада је на леђима непријатеља ушла у њега, али није успела да још исте вечери заузме Сиво Брдо (к. 703). 10 бригада је у току дана ослободила Врлику и продужила наступање гребеном Козјака у правцу сјeverозапада. 8 бригада овладала је Куницом (1101) и Маглајем (1070). Покушај непријатељских јединица да се пробију према Врлики био је одбијен.

3 новембра јединице 9 бригаде заузеле су Сиво Брдо и наставиле наступање у правцу Црне Главице, гдје су се у току читавог дана водиле жестоке борбе. Непријатељ се одржао на својим добро утврђеним и за одбрану погодним положајима. 10 бригада продужила је напад и садејству са једним батаљоном 9 бригаде разбила непријатеља на Паковом Брду (к. 644) и са дијелом снага спустила се према селу Марковац, гдје је била задржана јаком непријатељском ватром. 8 бригада дејствовала је у правцу Дрниша, али је задржана пошто је наишла на отпор непријатеља у селима Миочић — Биочић и Риђане.

Борбе су настављене и у току 4 новембра. Овога дана 8 бригада успоставила је везу са јединицама 26 дивизије, које су ослободиле Дрниш и наступале у правцу Книна. Пошто је ова бригада на тај начин остала слободна, Команда дивизије донијела је одлуку да је пребаца сјeverно од комуникације Книн — Кијево.

У току 5 новембра јединице 26 дивизије преузеле су и положаје 10 бригаде, тако да се ова бригада по одлуци Команде дивизије рокирала удесно. Ово прегруписивање јединица на десно крило извршено је са циљем да се Книнска групајца отсијече са сјевера и да се заузму погодни положаји на падиницама Пљешевце за дефинитиван напад на Книн.

6 и 7 новембра јединице 8 и 9 бригаде разбиле су непријатеља на Пљешевци (триг. 1125), Бетини (к. 804), Црној Главици (к. 787), и код Новаковића Стаја. Оне су се на тај начин спустиле до самог Книнског Поља и угрожавале Книн са сјевероисточне стране. Непријатељ је 8 новембра уз јаку артиљеријску припрему извршио снажан противнапад и успио да одбаци јединице 8 бригаде са заузетих положаја. Борбе су настављене на свим положајима без успјеха. Било је и на овоме правцу очигледно да је непријатељ организовао добру одбрану прилаза Книну и да се мора извршити добра припрема за напад на Книн. Ради тога је Команда 20 дивизије повукла главнину својих снага у шири рејон села Кијево ради сређивања и припреме за напад.

Пошто је у овим борбама ослобођена долина горњег тока Цетине све до самих прилаза Книну, Книн је био опкољен са три стране, тако да су створени повољни услови за напад наших јединица на сам Книн.

Иако су наше јединице у цјелини постигле успјех према предвиђеном плану и добро користиле сваку слабост непријатеља, као на пример, 9 бригада, која је на леђима непријатеља ушла у Кијево, ипак треба истаћи и неке слабости. У првом реду сам план напада био је више срачунат на фронтално потискивање него на опкољавање и уништавање непријатељских јединица. То је омогућило непријатељу да се под борбом повуче према Книну и тиме ојача његову посаду док су наше јединице морале да воде борбу за свако село и утврђену коту.

Утицај Команде дивизије на ток борбе био је врло добар, што се нарочито испољило приликом рокирања 8 и 10 бригада сјеверно од комуникације Книн-Кијево, гдје је дејство ових бригада било врло успјешно, а по непријатеља нарочито осјетљиво.

Борбе за уништење Книнске групације

У ширем рејону Книна прикупили су се сви остаци непријатељских јединица, који су се успјели повући испред наших јединица у току саме борбе, као и дијелови 373. дивизије, који су у току саме операције приспјели на тај сектор. Већ према првим борбама приликом наступања наших јединица ка Книну, могло се оцијенити да се непријатељ врло добро утврдио и да је намјеравао да по сваку цијену задржи положаје око Книна. Са својом околином Книн је претстављао одличне природне положаје за одбрану и чвор од веома важног оперативног значаја. Држањем тих положаја непријатељ је затварао најважнији саобраћајни и оперативски правац који је дозвољавао нашим јединицама даљи продор у правцу сјеверозапада. За нас, међутим, заузимање Книна значило је не само успјешан завршетак планиране операције него је давало и велике оперативне могућности за продужење операције.

Пред Штаб корпуса поставиле су се двије могућности: или ликвидација Книнске групације или ослобођење Грачаца. Обе ове варијанте подвргнуте су детаљној анализи. Разбијање Книнске групације значило је ослобођење тремеђе Лике, Босне и Далмације, а тиме и обезбјеђење слободног маневра наших јединица за даље акције и онемогућавање непријатеља да успостави солиднију одбрану све до линије Бихаћ—Оточац. (Овдје се не мисли на неку повезану одбрану, него на утврђене рејоне тих гарнизона). На тај начин отворила би се широка веза између ослобођених територија Далмације и слободних предела централне Хрватске и Словеније, која је у то вријеме била неопходно потребна ради добијања извјесне помоћи преко мора. С друге стране, територија Лике послужила би као одлична база за даље операције у правцу сјеверозапада. Осим ових предности, ликвидација Книнске групације значила би ликвидацију највеће четничке групе у Хрватској која дотада није била потпуно разбијена, јер се још упорно држала јаког непријатељског упоришта у Книну.

Друга варијанта, тј. ослобођење Грачаца и повезивање преко сјеверне Далмације, имала је своје предности само у томе што је претстављала лакши посао за наше јединице. Међутим, ова је варијанта имала низ слабости. Њеном примјеном наше јединице би упале између Книнске групације и 392 дивизије, која се са сјеверозапада спуштала на тај простор. У таквој ситуацији Книнска групација могла је да постане активна у правцу Шибеника, јер би се главнине наших јединица морале оријентисати према Грачацу, док би маневар наших јединица за даље борбе био много отежан и сужен. Све то наметало је логичан закључак да разбијање Книнске групације пружа далеко веће предности него ослобођење Грачаца. Ради тога се Команда корпуса и одлучила да разбије Книнску групацију, иако је то за јединице корпуса претстављало доста тежак и сложен испит. У духу те одлуке Команда корпуса је одмах приступила планирању и припремама.

У рејону Книна налазиле су се следеће непријатељске снаге:

— 264 ловачка дивизија (890 пјешадиски пук са 1 и 2 батаљоном, свега 4 чете; 892 пјешадиски пук састава 1. и 2. батаљон, свега 3 чете; 893 пјешадиски пук, свега 1 батаљон; 264 артиљериски пук од 2 дивизиона и 264 допуски батаљон од 5 чета) са штабом у Книну; укупно бројно стање дивизије износило је око 3.400 војника;

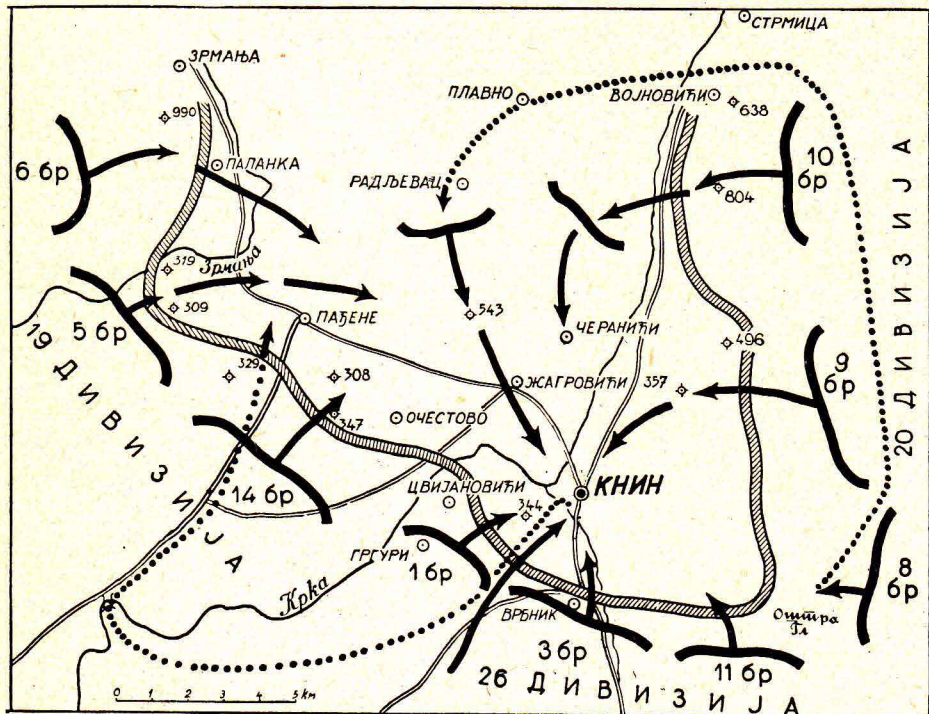
— 373 „Тигар“ дивизија (383 пјешадски пук од 3 батаљона; 384 пјешадски пук од 3 батаљона и 2 дивизиона 373 артиљериског пука) са укупно око 3.000 војника;

— дијелови 944 артиљериског обалског пука, 581. морнарнички батаљон, 540. НАА и 501. инжењерски батаљон, тј. око 1.000 војника.

На тај начин, укупно бројно стање њемачких јединица износило је око 7.500 до 8.000 људи.

Од четничких јединица на сектору Книна налазила се и четничка групација попа Ђујића, која је бројала око 4.300 војника.

Непријатељ је око Книна и комуникације Книн—Оточац организовао одбрану у два до три одбранбена појаса. Поједина утврђења и доминантне тачке били су међусобно повезани ватреним системом.

Скица 7 — Борбе за уништење Книнске групације (25 новембра—3 фебруара)

У завршним борбама за уништење Книнске групације учествовале су све јединице 8 далматинског корпуса осим 14 бригаде 9 дивизије.

Однос снага у пјешадији био је 1,3 : 1 у нашу корист, а у артиљерији и бацачима приближно 1 : 1.

Основна идеја маневра корпуса састојала се у отсецању Книнске групације са сјевера од њене позадине са циљем да се потпуно окружи и уништи. У духу ове идеје донесена је одлука и дати слиједећи задаци дивизијама:

а) 20 дивизија, ојачана 1 брдским дивизионом, пт. дивизионом и 1 каубичком батеријом, напада Книн са сјевероисточне стране на отсеку Војновићи (к. 638) — Топоље (к. 444) закључно, са задатком разбијања спољних одбранбених положаја и упада у Книн са те стране. На свом лиjevом крилу дивизија одржава везу са јединицама 26 дивизије на положајима код Црне Главице (к. 451).

б) 26. дивизија, ојачана 2, 3 и 4 брдским дивизионом и хаубичким дивизионом, напада са јужног правца на отсјек Црна Главница (к. 451) закључно до ријеке Крке, са тежиштем борбе на лијевом крилу, са задатком да овлада спољном линијом одбране и нападне Книн са југа.

в) 19. дивизија напада комуникацију Книн—Зрмања са јужне и западне стране на отсјеку од ријеке Крке до к. 990, са циљем разбијања непријатељских упоришта на самој комуникацији, запосједања комуникације ради онемогућавања повлачења непријатеља из Книна, као и спречавања пружања помоћи Книнској групацији од правца Грачаца.

г) 3 и 4 бригада 9 дивизије у корпусној резерви.

д) Тенковска полубригада потпомаже напад 26 и 19 дивизије.

Напад је отпочео 25 новембра ујутро. На сектору 20 дивизије јединице 10 бригаде, које су наступале на десном крилу дивизије, овладале су котима: 638, 804 и 805, док је непријатељ пружао снажан отпор на коти 476 и Вељуву (к. 462). 9 бригада водила је упорну борбу за Урљај (к. 496) и коту 510, које је непријатељ упорно бранио и са којих је неколико пута вршио противнападе. Ни 8 бригада није успјела да овлада Оштром Главцом (к. 543) и поред неколико узастопних покушаја, пошто је била солидно утврђена а и брањена знатним снагама.

У току овога дана 26 дивизија постигла је извјестан успјех на свом лијевом крилу, гдје је пјешадија, користећи снажну артиљериску подршку и садејство тенкова, успјела да заузме засеке Цвијановићи и Марјановићи, и да изађе на коту 344 непосредно пред самим Книном. После подне непријатељ је, уз снажну подршку артиљерије, извршио противнапад из Книна и успио да одбаци јединице 1. бригаде скоро на полазне положаје, тј. на линију засека Гргури. На центру распореда дивизије, у рејону западно и источно од комуникације Дрниш—Книн, 3 и 11 бригада нијесу имале успјеха, јер је непријатељ на том простору вјероватно очекивао главни напад наших снага и држао најјаче снаге, којима је у току дана вршио противнападе.

19 дивизија водила је у току читавог дана неодлучне борбе, тако да није било неких већих промјена у положајима.

26 новембра настављени су упорни напади и ломљење непријатељског система. 10 бригада 20 дивизије заузела је коту 476, прешла преко комуникације Книн—Стрмица и заузела коту 553 и засеок Јерковићи, а тиме и читаво село Голубић. Око 18 часова бригада је заузела и Вељув (к. 462) и наставила гоњење ка селу Врпоље. На правцима 9 и 8 бригаде није било успјеха, јер је непријатељ на том дијелу фронта давао огорчен отпор са утврђених положаја на појединим доминантним котима. Ни поновни покушај 8 бригада да овлада Оштром Главцом није имао успјеха. Ту је непријатељ вршио неколико узастопних противнапада, јер су то били последњи положаји пред самим Книном.

У току овога дана јединице 26 дивизије водиле су безуспјешне борбе. Покушај 1 и 3 бригаде да се пробију кроз непријатељске положаје није дао никаквих резултата. Непријатељ је за сваки заузети положај вршио енергичне противнападе.

На лијевом крилу 19 дивизије, 6 бригада је успјела да заузме доминантне коте 990 и 830 и да дијелом својих снага избије на комуникацију Книн—Зрмања у рејону села Паланке, али је пред снажним отпором непријатеља била принуђена да се повуче. На централном делу фронта јединице 14 бригаде успјеле су да заузму к. 329 2 км западно од села Паћене и да је задрже у својим рукама упркос снажних непријатељских противнапада. На осталим дијеловима фронта није било успјеха.

27 новембра настављена је борба на читавом фронту корпуса. 10 бригада 20 дивизије заузела је Црни Врх (к. 659), а 9. бригада к. 357 и на тај се начин уклинела у последњи одбранбени положај пред Книном. Неколико узастопних покушаја непријатеља да противнападима поврати изгубљене положаје, остали су без успјеха. На сектору 8 бригаде непријатељ је извршио противнапад са правца Црне Главце, али је био одбачен на полазни положај.

Јединице 26 дивизије водиле су упорну борбу на читавом фронту. Дијелови 11 бригаде покушали су да заузму Оштру Главцу (к. 543), али без успјеха, јер је непријатељ снажним одбраном и противнападима успио да задржи своје

положаје. У рејону села Врбника непријатељ је такође успио да задржи своје положаје и да одбије покушаје јединица 3 бригаде да овладају овим селом. Јединице 1 бригаде заузеле су Лисник (к. 367), али је непријатељ својим снажним противнападом задржао њихово даље напредовање.

Овога дана 19 дивизија није имала значајнијих успјеха. Покушај 6 бригаде да заузме Превјес и село Паланку осујећен је снажним противнападом непријатеља, који је присилио наше јединице да се повуку на полазне положаје. 5 бригада водила је упорну борбу за коте 319 и 309, које су неколико пута прелазиле из руке у руку, али их је противник ипак успио да задржи у својој власти. 14 бригада водила је такође борбу за коте 347 и 308, али није успјела да их заузме.

У току тродневне борбе Команда 8 корпуса дошла је до ових закључака: 1) да се непријатељ најјаче утврдио на положајима јужно од Книна, на правцу од Книнског Поља и на комуникацији Книн—Зрмања, и 2) да се најслабије и најосетљивије тачке у непријатељској одбрани налазе на сјеверној страни између комуникација Книн—Стрмица и Книн—Зрмања, што значи да са тога правца није очекивао јаче нападе. Због тога је Команда корпуса одлучила да са сјевера, опћим правцем Плавно—Книн, убаци једну бригаду из резерве, да би на тај начин искористила слабости у непријатељском одбранбеном систему и повезала дејство 20 и 19 дивизије.

У току читавог дана 28 новембра непријатељ је вршио снажне противнападе, нарочито на центру 20 дивизије, која је упорно бранила заузете положаје и уз велике губитке одбила све противнападе непријатеља. Овога дана Команда корпуса је одлучила да пребади 8 бригаду 20 дивизије са лијевог на десно крило дивизије, у рејон села Радњевац, са задатком да изврши напад са сјевера, да би се тиме што више искористила слабост непријатељске одбране и одвукле његове снаге са положаја јужно од Книна.

На положајима 26 дивизије вођене су борбе без промјене, само је 11 бригада преузела положаје 8 бригаде 20 дивизије.

На положајима 19 дивизије непријатељ је вршио снажне противнападе на јединице 5 и 6 бригаде, али је био одбачен на полазне положаје. У току дана јединице дивизије успјеле су да заузму коте 417, 319 и 326 и да дијелом својих снага избију на цесту Книн—Зрмања западно од села Паћене, гдје су се водиле огорчене борбе. Покушај 14 бригаде да заузме село Очестово није успио.

Ни 29 новембра није било знатнијих промјена. Најжешће борбе водиле су се на положајима 9 бригаде 20 дивизије и на комуникацији Книн—Зрмања у рејону Паћене—Превјес, гдје је непријатељ у току дана вршио снажне противнападе. Заузимањем к. 357 и 510 непријатељ је успио да побољша своје положаје у рејону Книнског Поља, али је његово даље напредовање задржано снажним противдејством наших јединица. Непријатељ није успио да ослободи цесту Паћене—Превјес, јер су се наше јединице задржале на комуникацији после неколико узастопних противнапада са једне и с друге стране.

30 новембра владало је извјесно замишљење на цијелом фронту, изузев на положајима сјеверно од Книна, гдје су јединице 8 и 10 бригаде успјеле да заузму низ важних тачака. 10 бригада водила је борбу за село Черанићи, а 8 бригада заузеле је Марића Главицу (к. 543) и Дебело Брдо (триг. 740), тако да је тиме комуникација Книн—Зрмања била потпуно угрожена и са сјеверне стране. Два батаљона 8 бригаде заузеле су Попово Врело и Киту (триг. 676). 9 бригада је разбила непријатеља на к. 357 и са дијелом снага спустила се у Книнско Поље. На сектору 19 дивизије водиле су се борбе око комуникације Паћене—Превјес гдје је непријатељ покушавао да се пробије.

У току 1, 2 и 3 децембра настављене су жестоке борбе и ликвидирање последњег непријатељског отпора. Тада је већ било очевидно да се непријатељ у току последњих борби знатно исцрпио, да је претрпио велике губитке и да је у развученом кружном распореду остао без резерви, тако да су се у току та три дана вршили одлучни напади за његово коначно уништење.

1 децембра десно крило 20 дивизије побољшало је своје положаје у рејону западно од Дебелог Брда, тако да је успостављена ватрена веза са јединицама 19 дивизије. Јединице 26 дивизије заузеле су тога дана Оштру

Главицу (к. 543), Црну Главицу (к. 451) и Бискупију, а 1 бригада засеоке Марјановићи и Цвијановићи. 19 дивизија водила је борбу за села Очестово и Паћене.

2 децембра Команда 26 дивизије убацила је 12 бригаду између 1 и 3 бригаде. У току овога дана у селу Милошевић уништени су остаци 2. батаљона 892 пука, тако да су предњи дијелови 1. бригаде уз подршку тенкова упали у сам Книн, док су у исто вријеме и јединице 20 дивизије са сјевера такође улазиле у град. На тај начин јужно од Книна отсјечена је једна група од око 1.000 непријатељских војника. А пошто су повезивањем јединица 19 и 20 дивизије између села Жагровића и Паћена, у тим селима биле опкољене посебне групе непријатељских снага, то су све три његове опкољене групе по сваку цијену покушавале да се пробију из обруча, али без успјеха.

3 децембра борба је настављена на свим положајима. Остаци опкољене групе јужно од Книна предали су се око 11 часова, док су јединице 26 дивизије у садејству са јединицама 20 дивизије наставиле гоњење у правцу Жагровића и Паћена, гдје су борбе настављане и у току прије подне 4 децембра. Тада је била дефинитивно завршена борба и у рејону села Паћена потпуним уништењем свих непријатељских снага. На отсеку 19 дивизије водиле су се огорчене борбе са непријатељем који је покушавао да се пробије у правцу Зрмање. Зато су 3 децембра сви тенкови пребачени преко Рошког Слапа и Кистања са отсека 26 дивизије у Радучић на фронт 19 дивизије, тако да су ноћу 3/4 децембра једном колоном избили на Стару Стражу, другом на ж. ст. Паћене, а трећом преко Илићевих Станова западно од Паћена. Појава тенкова и њихово снажно дејство на комуникацију Стара Стража—Зрмања изазвали су панику код непријатеља, тако да су 4 децембра пре подне јединице 19 дивизије и тенкови отпочели уништења непријатеља у рејону Жагровић—Паћене и коначно га завршили до подне истога дана.

6 децембра 3 и 4 бригада 9 дивизије, које су биле у корпусној резерви, разбиле су непријатеља на положајима код Отрића и продужиле наступање у правцу Срба. Јединице 19 дивизије, које су садејствовале са јединицама 9 дивизије у борбама око Отрића, разбиле су остатке непријатеља на Смерковцу (к. 858) и у току 9 децембра састале се са јединицама 35 дивизије, које су истог дана ослободиле Грачац. У даљем наступању наших јединица у току децембра непријатељ је био разбијен на положајима источно од села Лапац, тако да је цео простор до линије Вихаћ—Госпић био ослобођен. А тиме је била завршена операција за ослобођење Сјеверне и Средње Далмације.

Разбијањем и уништењем Книнске групације наше јединице су избиле у простор Лике и одбациле непријатеља све до линије Вихаћ—Госпић. Далмација је била потпуно ослобођена, а слободна територија се проширила и повезала са ослобођеним предјелима Западне Босне, Централне Хрватске и Славоније. Непријатељске снаге, које су се још држале на линији Мостар—Сарајево и на комуникацији Централне Босне, доведене су у веома тежак положај. Створени су услови да се јединице корпуса према потреби могу употребити или у правцу сјеверозапада или у правцу Мостара. Такође су створени услови за јачу повезаност између мора и ослобођених предјела Централне Хрватске ради упућивања материјала у правцу сјевера.

У борбама око Книна непријатељ је изгубио 6.555 мртвих и 4.758 заробљених. Између осталих погинуо је и командант 264 дивизије, генерал Виндиш, а све људство штаба дивизије и штабова пукова изгинуло је или заробљено. Тако је 264 дивизија била потпуно уништена и за увијек избрисана са списка њемачких јединица. Целокупни ратни материјал непријатеља, уколико није уништен, заплењен је. Ми смо изгубили 629 мртвих, од тога 120 руководилаца, и 2.273 рањена, поред осталих материјалних губитака у тенковима и наоружању.

Овде нарочито треба истаћи успјешан маневар који је примијенила Команда корпуса са циљем потпуног окружења и уништења непријатеља. Он је довео не само до потпуног уништења непријатељске групације у рејону Книна, већ је непријатељу онемогућио организовање солидне одбране све до линије Вихаћ—Оточац, односно Госпић.

У овим борбама наши руководиоци и борци показали су велику издржљивост и снажљивост у нападу на јако утврђене и добро организоване положаје

непријатељске одбране. С друге стране, Команда корпуса, која је непосредно руководила борбом, правилно је оцјењивала ситуацију и доносила реалне одлуке. У том погледу треба истаћи:

— убацивање у борбу једне бригаде из резерве на правцу Плавно—Књин на дан 28 децембра;

— извлачење 8 бригаде 20 дивизије са лијевог крила и пребацивање у рејон села Радњевац, гдје су се нудили знатно повољнији услови дејства, и

— маневар тенковске полубригаде у току 3 и ноћу 3/4 децембра, који је великим дијелом убрзао и употпунио уништење опкољених групација у рејону Жагровића и Паћена.

Међутим, у току борби показало се и неколико наших недостатака. Тако, на примјер, команде дивизије су доста круто примјењивале план за окружење непријатеља, јер су тежиле да такорећи херметички затворе круг око непријатеља непрекидним и углавном равномјерним распоредом. То је, свакако, знатно развлачило снаге и штетно утицало на ударну моћ наших јединица, нарочито код 20 дивизије. А пракса је показала да за разбијање непријатељске одбране треба употребити јаче ударне снаге на одговарајућим мјестима, а остале дијелове фронта контролисати мањим групама, чиме би дејство главне ударне групе било много ефикасније. Ни прикупљање детаљних података о непријатељу није било на висини. Неке наше јединице нису умјешно користиле концентрације сопствене артиљериске ватре.

Као што је напоменуто, овом операцијом ослобођен је читав обалски појас од ушћа Неретве до о. Пага. Ослобођене територије Далмације, Босне и Централне Хрватске повезале су се на широком фронту. Све јединице корпуса биле су слободне за вођење даљих операција са широким могућностима маневровања и ослонцем на море, као могућом базом за снабдевање.

У читавој операцији непријатељ је имао 13.345 мртвих и 9.800 заробљених војника и официра, док су наши губици износили свега 1.115 погинулих и 5.010 лакше и теже рањених. Осим тога, наше јединице заплијениле су 236 топова разног калибра, 176 бацача, 42 ПА митраљеза, 143 тешка митраљеза, 175 пушкомитраљеза, 12.950 пушака, 346 шараца, 196 аутомата, поред осталог ратног материјала.

Овако успјешан завршетак операције јасно је показао да је Команда корпуса правилно цијенила све елементе и да је одлука за извођење операције била потпуно правилна. Исто тако, и команде дивизија су правилно схватиле одлуку Команде корпуса и досљедно је спроводиле у живот у току саме операције. Све расположиве снаге и средства углавном су умјешно искоришћавани у току борбе.

Веза са претпостављеним Главним штабом Хрватске, његов утицај и помоћ стално су постојали, како у периоду планирања, тако и у току извођења саме операције. Веза између Команде корпуса и дивизија била је још непосреднија и чвршћа. Нарочито су се корисно показали лични контакти између одговорних руководилаца.

Најзад, иако су се дејства корпуса одвијала у тако дугом року, тј. у току октобра, новембра и првих дана децембра 1944 године, она ипак чине једну јединствену цјелину, заправо једну нападну операцију, јер су се изводила по једном јединственом плану и под непосредним руководством Команде 8 далматинског корпуса. И поред тога што су се дејства изводила теренски скоро независно једна од других, нарочито у првој фази, она су ипак претстављала једну оперативну цјелину, јер су била идејно повезана на једном оперативном простору. Њихов прилично спори ток био је условљен низом чињеница, а нарочито тиме, што су све снаге биле стално у борби. Пошто се није располагало неким свјезим јединицама које би се употребиле за смјену и развијање постигнутих успјеха, морале су настајати извјесне оперативне паузе које су се користиле за одмор заморених јединица, њихово сређивање и припрему за нова дејства.